

GHID AL BUNELOR PRACTICI PRIVIND REMEDIILE INTERNE

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ghid al bunelor practici

privind

remediile interne

(adoptat de Comitetul de Miniștri pe 18 septembrie 2013)

Directoratul general
al drepturilor omului și statului de drept
Consiliul Europei, 2013

Ediția franceză: Guide de bonnes pratiques en matière de voies de recours internes

Photo: cover © Shutterstock

© Council of Europe, 2013
Printed at the Council of Europe

Cuprins

I.	Introducere	5
II.	Caracteristici generale ale unui remediu efectiv	9
A.	Remedii interne în legătură cu privarea de libertate	13
III.	Caracteristici particulare ale remediilor ca răspuns la anumite situații specifice	13
1.	Legalitatea privării de libertate	14
2.	Remedii legate de presupuse încălcări ale Articolului 3 din Convenție în contextul privării de libertate	22
B.	Anchete în contextul presupuselor încălcări ale Articolelor 2 și 3 din Convenție	29
C.	Remedii interne împotriva relocării	33
D.	Remedii privind neexecutarea hotărârilor judecătorești interne	35
IV.	Remedii interne generale	41
A.	Reclamații constituționale	42
B.	Invocarea directă a prevederilor Convenției în cursul procedurilor obișnuite pentru remedii	47
V.	Luarea în considerare a Convenției de către curțile și instanțele naționale	51

Statele membre ale Consiliului Europei au adoptat prezentul ghid pentru a promova și sprijini îndeplinirea obligațiilor ce le revin prin Convenția europeană privind drepturile omului. Dreptul la un remediu efectiv este fundamental pentru respectarea și protejarea drepturilor individuale. El pune în mișcare principiul subsidiarității, prin stabilirea mecanismelor interne care trebuie mai întâi epuizate, înainte ca indivizii să poată recurge la mecanismul de control aflat la Strasbourg, și anume Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Punerea în aplicare a unor remedii efective ar putea permite o reducere a volumului de lucru al Curții, pe de o parte prin diminuarea numărului de cazuri care ajung la ea, pe de alta, prin faptul că tratarea detaliată a cazurilor la nivel național ar facilita examinarea lor ulterioară de către Curte. Dreptul la un remediu efectiv reflectă astfel rolul fundamental al sistemelor juridice naționale în sistemul Convenției.

Acest Ghid al bunelor practici privind remediile interne subliniază atât principiile juridice fundamentale, aplicate în general remediilor efective, cât și caracteristicile necesare pentru ca remediile din anumite situații specifice și remediile generale să fie eficiente. Situațiile specifice cuprinse în prezentul Ghid se referă la remediile privind privarea de libertate, legate atât de legalitatea măsurii, de condițiile detenției, cât și de modul în care persoana deținută este tratată; anchetele privind presupusele încălcări ale Articolelor 2 și 3 din Convenție; remediile împotriva relocării; și remediile privind neexecutarea hotărârilor judecătorești interne. Ghidul mai identifică bune practici care pot servi de exemplu și altor state membre.

În plus, Ghidul amintește că este important ca tribunalele și curțile naționale să ia în considerare principiile Convenției și jurisprudența Curții, subliniind în acest sens practici naționale.

I. Introducere

Articolul 13 din Convenția europeană privind drepturile omului stabilește dreptul la un remediu efectiv, afirmând că „orice persoană ale cărei drepturi și libertăți, așa cum sunt ele exprimate în această Convenție, sunt încălcate, trebuie să beneficieze de un remediu efectiv în fața unei autorități naționale, chiar dacă încălcarea a fost comisă de persoane acționând în cadru oficial”. Aceasta este una din prevederile de bază care subliniază sistemul de protecție a drepturilor omului imaginat de Convenție, împreună cu cerințele exprimate în Articolul 1, privind obligația de a respecta drepturile omului, și în Articolul 46, privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Contribuind la rezolvarea acuzațiilor de încălcare a Convenției la nivel intern, dreptul la un remediu efectiv joacă un rol crucial în aplicarea practică a principiului subsidiarității. Punerea în aplicare a remediilor efective pentru toate reclamațiile discutabile de încălcare a Convenției va permite o reducere a volumului de lucru al Curții, datorită, pe de o parte, numărului tot mai mic de cazuri care ajung la ea, pe de alta, faptului că tratarea detaliată a cazurilor la nivel național va facilita examinarea lor ulterioară de către Curte.¹ În plus, prevederile privind retroactivitatea unor remedii noi, în special aceleora care tratează probleme structurale ori de sistem, ajută la diminuarea volumului de lucru al Curții prin posibilitatea de a rezolva la nivel național cererile care așteaptă să le vină rândul în fața Curții.² De fapt, în timp ce de obicei Curtea decide că nu mai există remedii interne la data depunerii aplicației, ea se poate abate de la această regulă dacă ia notă de implementarea unor remedii efective noi.³ Dreptul la un remediu efectiv reflectă de asemenea rolul fundamental al sistemelor juridice naționale pentru sistemul Convenției, acolo unde măsurile de prevenire s-au dovedit inadecvate. În această privință,

1. După cum se arată în Recomandarea Rec(2004)6 a Comitetului de Miniștri privind îmbunătățirea remediilor interne.
2. După cum se arată în Recomandarea CM/Rec(2010)3 privind remediile efective pentru durata excesivă a procedurilor.
3. Vezi, de exemplu, *Icyer v. Turkey*, App. No. 18888/02, hotărârea din 12 ianuarie 2006, paragraful 72; *Fakhretdinov v. Russia*, App. Nos. 26716/09, 67576/09, 7698/10, 26716/09, 67576/09 și 7698/10, hotărârea din 23 septembrie 2010, paragraful 30; *Latak v. Poland*, App. No. 52070/08, hotărârea din 12 octombrie 2010.

trebuie menționat că, în plus față de obligația de a declara existența remediilor efective în lumina jurisprudenței Curții, statele au obligația generală de a rezolva problemele care prezintă încălcări, găsite în hotărârile Curții.⁴

Cazurile repetitive dezvăluie în general eșecul de a implementa remedii interne efective, acolo unde hotărâri ale Curții, în special hotărâri pilot, ori hotărâri de principiu, au indicat măsurile generale necesare pentru a evita încălcări viitoare. Este esențial ca statele să execute hotărârile Curții deplin și rapid. După cum menționează Curtea, dacă statele nu reușesc să găsească remedii efective, „indivizii vor fi forțați în mod sistematic să depună la Curtea de la Strasbourg reclamații care altfel ... trebuie în primul rând adresate sistemului juridic național. Pe termen lung, funcționarea eficientă, atât la nivel național cât și internațional, a schemei de protecție a drepturilor omului stabilită de Convenție va fi probabil slăbită”.⁵

Este de asemenea important ca, atunci când efectuează proceduri, sau formulează hotărâri, curțile și tribunalele naționale să aibă în vedere principiile Convenției, cu privire la jurisprudența Curții. Aceasta asigură că remediile interne sunt pe cât se poate de eficiente în a remedia încălcarea drepturilor exprimate de Convenție și contribuie la dialogul dintre Curte și curțile și tribunalele naționale.⁶

Punerea în aplicare a remediilor efective interne pentru încălcări ale Convenției a constituit o grijă permanentă a Consiliului Europei, considerată în mod repetat o prioritate la cel mai înalt nivel politic, în special la Conferințele la nivel înalt privind viitorul Curții, prezidate pe rând de Președinția Comitetului de Miniștri din Elveția (Interlaken, Elveția, 18-19 februarie 2010) Turcia (Izmir, Turcia, 26-27 aprilie 2011)⁷ și Marea Britanie (Brighton, Marea Britanie, 19-20 aprilie 2012). Declarația adoptată la Conferința de la Brighton, de exemplu, a exprimat în mod special „hotărârea Statelor Părți de a asigura implementarea efectivă a Convenției” prin „eventualitatea introducerii, dacă este necesar, a unor noi remedii juridice interne, fie de natură specifică, fie generală, pentru presupuse încălcări ale drepturilor și libertăților exprimate în Convenție”,

4. După cum se arată în Recomandarea Rec(2004)6, citată mai sus.

5. Vezi *Kudła v. Poland*, App. No. 30210/96, hotărârea din 26 octombrie 2000, paragraful 155.

6. Vezi și paragraful 12 (c) al Declarației de la Brighton; același raționament susține propunerea pentru un sistem de opinii consultative din partea Curții (paragraful 12 (d) din Declarația de la Brighton).

7. Vezi Planul de Continuitate al Declarației de la Izmir, secțiunea B.1 (a).

cât și prin „permiterea și încurajarea curților și tribunalelor naționale de a lua în considerare, atunci când conduc proceduri și formulează hotărâri, principiile relevante ale Convenției, cât și jurisprudența Curții; și în special, permițând reclamantilor, în cadrul parametrilor normali ai procedurii judiciare naționale, dar fără obstacole inutile, să atragă atenția curților și tribunalelor naționale asupra oricăror prevederi relevante ale Convenției și jurisprudenței Curții”. În plus față de aceste două prevederi, Declarația a invitat Comitetul de Miniștri „să pregătească un ghid al bunelor practici privind remediile interne”.⁸ În consecință, Comitetul de Miniștri a dat instrucțiuni Comitetului Director pentru Drepturile Omului (CDDH) să întocmească acest ghid.⁹

Ghidul are două scopuri. Primul este să identifice principiile juridice fundamentale care se aplică remediilor efective și caracteristicile cerute de remediile din anumite situații specifice și de remediile generale pentru a fi eficiente. Al doilea este să identifice bune practici care să poată oferi o sursă de inspirație pentru alte țări membre. Totuși, aceste exemple de bune practici nu sunt modele standard. Ele pot fi potrivite numai pentru anumite sisteme juridice și tradiții constituționale.

În conformitate cu Articolul 32 din Convenție, Curtea are jurisdicție finală în interpretarea și aplicarea Convenției și Protocoloalelor sale prin jurisprudența sa. Această jurisprudență, în special hotărârile pilot și hotărârile de principiu ale Curții, reprezintă sursa principală pentru acest ghid. Rezoluțiile interimare și finale adoptate de Comitetul de Miniștri în legătură cu executarea hotărârilor și judecăților Curții oferă de asemenea îndrumări în legătură cu măsurile necesare generale și cu bunele practici, la fel ca și rapoartele anuale ale Comitetului de Miniștri privind supervizarea executării hotărârilor judecătorești ale Curții. Comitetul de Miniștri s-a mai ocupat de problema dreptului la un remediu efectiv în Recomandările Rec(2004)6 privind îmbunătățirea remediilor interne și CM/Rec(2010)3 privind remedii eficiente pentru durata excesivă a procedurilor, care a fost însoțită de un ghid al bunelor practici.

8. Vezi paragraful 9. (f) ii. din Declarația de la Brighton.

9. Vezi hotărârile Comitetului de Miniștri, la a 122-a Sesiune, 23 mai 2012, punctul 2 – Asigurarea eficienței pe termen lung a mecanismului de supraveghere al Convenției europene privind drepturile omului. Lucrările inițiale pentru întocmirea ghidului au fost întreprinse la două ședințe ale unui grup select de redactare. Ghidul a fost apoi examinat de Comitetul de Experți privind Reforma Curții (DH-GDR) și de Comitetul Director pentru Drepturile Omului (CDDH), înainte de a fi trimis Comitetului de Miniștri.

Ghidul se bazează de asemenea pe rapoartele naționale privind măsurile luate pentru implementarea părților relevante ale Declarațiilor de la Interlaken și Izmir, care au făcut obiectul analizei și recomandărilor din partea CDDH,¹⁰ și pe orice alte informații relevante furnizate de statele membre în cursul lucrărilor de pregătire a acestui ghid. A mai fost luată în considerare și activitatea altor organisme ale Consiliului Europei. În această privință, statele membre sunt încurajate să consulte, unde este cazul, Comisia Europeană pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția) și Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ), pentru a fi îndrumate și sprijinite să facă îmbunătățirile necesare în cadrul sistemelor lor interne.

Ghidul trebuie tradus, unde este cazul, și distribuit pe scară largă, în special următoarelor organisme și persoane:
organisme legislative naționale și – pentru acelea care dețin puteri în acest domeniu – organisme legislative regionale;

- organisme responsabile cu propunerea de reforme procedurale ori legislative, precum consiliile judiciare, în funcție de organizarea diferitelor sisteme juridice naționale;
- organisme judiciare, în special înaltele curți naționale;
- funcționari responsabili cu administrația curților, inclusiv funcționari de la registratură și cei care se ocupă de executarea și punerea în aplicare a hotărârilor judecătorești;
- personalul relevant al serviciilor guvernamentale, responsabil cu administrarea justiției, la nivel regional sau național;
- personalul altor servicii publice, responsabil cu etapele nejudiciare ale procedurilor relevante, în special poliția, procuratura, autoritățile din penitenciare sau cele care răspund de orice alte locuri de detenție, având în vedere trăsăturile naționale specifice pentru fiecare.

10. Vezi raportul CDDH privind măsurile luate de statele membre pentru implementarea părților relevante ale Declarațiilor de la Interlaken și Izmir, documentul CDDH(2012)R76 Addendum I, despre care Comitetul de Miniștri a luat notă la a 1159-a ședință (16 ianuarie 2013).

II. Caracteristici generale ale unui remediu efectiv

Articolul 13 din Convenție, care exprimă dreptul la un remediu efectiv, impune statelor părți următoarea obligație:

“Toate persoanele ale căror drepturi și libertăți, după cum sunt ele exprimate în această Convenție, sunt încălcate, trebuie să beneficieze de un remediu efectiv în fața unei autorități naționale, indiferent dacă încălcarea a fost comisă de persoane acționând în calitate oficială.”

Conform cu jurisprudența Curții, această prevedere are o „strânsă afinitate” cu Articolul 35, paragraful 1, din Convenție, prin care Curtea se va ocupa de problema respectivă numai după ce toate remediile interne au fost epuizate, în măsura în care „regula respectivă se bazează pe presupunerea, reflectată în Articolul 13 din Convenție, [...] că există un remediu efectiv disponibil în sistemul intern pentru presupusa încălcare”.¹¹ Totuși, „singurele remedii care, conform Articolului 35, paragraful 1, necesită a fi epuizate sunt cele legate de presupusa încălcare și sunt disponibile și suficiente. Existența acestor remedii trebuie să fie destul de sigură, nu doar în teorie, ci și în practică”.¹²

Mai trebuie menționat că Articolul 5, paragraful 4, care stipulează că oricine este privat de libertate este îndreptățit să demareze proceduri în instanță pentru a verifica conformitatea cerințelor procedurale și substantive esențiale pentru legalitatea privării de libertate, este o cerință specifică în plus față de cerințele generale ale Articolului 13.¹³ Zona de acțiune a obligațiilor acestei prevederi este exprimată în capitolul ii. pagina 18, din acest ghid. De aceea jurisprudența citată se referă și la Articolele 5(3)-(5) și 35. În plus, Curtea a descoperit obligații procedurale specifice în Articolele 2 și 3 din Convenție pentru anchetarea în anumite circumstanțe a presupuselor încălcări suferite.¹⁴

11. Vezi, de exemplu, *McFarlane v. Ireland*, App. No. 31333/06, hotărârea Marii Camere din 10 septembrie 2010, paragraful 107.

12. *Ibidem*.

13. Vezi *Claes v. Belgium*, App. No. 43418/09, hotărârea din 10 ianuarie 2013, paragraful 123; *A and Others v. the United Kingdom*, App. No. 3455/05, hotărârea Marii Camere din 19 februarie 2009, paragraful 202.

i. Înțelesul termenului „remediu” în cadrul Articolului 13

Convenția pretinde că „remediu” este ceea ce permite autorităților interne competente să rezolve substanța reclamației relevante împotriva încălcării Convenției și să ofere compensația potrivită.¹⁵ Un remediu este efectiv doar dacă este disponibil și suficient. El trebuie să fie suficient de cert nu numai în teorie ci și în practică,¹⁶ și trebuie să fie efectiv atât în practică, cât și în lege,¹⁷ ținând cont de circumstanțele individuale ale cazului. Eficacitatea sa nu depinde, totuși, de certitudinea unui rezultat favorabil pentru reclamant.¹⁸

Articolul 13 nu necesită nicio formă specială de remediu, statele dispunând de o marjă de discreție pentru a se conforma obligațiilor ce le revin, dar natura dreptului în cauză are implicații asupra tipului de remediu pe care statul este obligat să-l acorde.¹⁹ Chiar dacă un singur remediu nu satisface prin el însuși cerințele Articolului 13, suma remediilor prevăzute prin legislația internă poate face acest lucru.²⁰ În evaluarea eficacității trebuie să se aibă în vedere nu numai remediile oficiale disponibile, ci și contextul legal și politic general în care ele funcționează, cât și circumstanțele personale ale reclamantului.²¹

-
14. Curtea a găsit de asemenea obligații procedurale conform Articolelor 4 și 8 din Convenție, deși prezentul ghid nu face referire la ele: vezi, *Rantsev v. Cyprus and Russia*, App. No. 25965/04, hotărârea din 7 ianuarie 2010, respectiv *M.C. v. Bulgaria*, App. No. 39272/98, hotărârea din 4 decembrie 2003.
 15. Vezi *M.S.S. v. Belgium and Greece*, App. No. 30696/09, hotărârea din 21 ianuarie 2011, paragraful 288; *Halford v. the United Kingdom*, App. No. 20605/92, hotărârea din 25 iunie 1997, paragraful 64.
 16. Vezi *McFarlane v. Ireland*, App. No. 31333/06, 10 septembrie 2010, paragraful 114; *Riccardi Pizzati v. Italy*, App. No. 62361/00, hotărârea Marii Camere din 29 martie 2006, paragraful 38.
 17. Vezi *El-Masri v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”*, App. No. 39630/09, 13 decembrie 2012, paragraful 255; *Kudła v. Poland*, App. No. 30210/96, hotărârea din 26 octombrie 2000, paragraful 152.
 18. Vezi *Kudła v. Poland*, op. cit., paragraful 157.
 19. Vezi *Budayeva and Others v. Russia*, App. No. 15339/02 etc., hotărârea din 20 martie 2008, paragrafele 190-191.
 20. Vezi *De Souza Ribeiro v. France*, App. No. 22689/07, 13 decembrie 2012, paragraful 79; *Kudła v. Poland*, op. cit., paragraful 157.
 21. Vezi *Đorđević v. Croatia*, App. No. 41526/10, 24 iulie 2012, paragraful 101; *Van Oosterwijck v. Belgium*, App. No. 7654/76, hotărârea din 6 noiembrie 1980, paragrafele 36-40.

ii. Înțelesul expresiei „autoritatea națională” în cadrul Articolului 13

„Autoritatea națională”, la care Articolul 13 face referire, nu trebuie să fie neapărat o autoritate juridică, însă dacă nu este, puterile și garanțiile de care dispune sunt relevante în a determina dacă remediul prezentat în fața ei este efectiv.²²

iii. Înțelesul termenului „încălcare” în cadrul Articolului 13

Articolul 13 nu necesită un remediu intern în legătură cu orice presupusă nedreptate, indiferent cât de puțin meritată; acuzația de încălcare trebuie să poată fi argumentată. Curtea nu a dat o definiție generală a termenului „argumentat”. A indicat, totuși, că „acolo unde un individ are o reclamație argumentată că este victima unei încălcări a drepturilor exprimate de Convenție, el trebuie să beneficieze de un remediu în fața unei autorități naționale, în dublul scop de a se decide dacă reclamația sa este validă și, dacă se cuvine, să obțină compensații”.²³ Problema argumentării reclamației trebuie determinată în lumina faptelor ca atare și după natura problemei ori problemelor juridice ridicate. Curtea folosește diferite abordări pentru a concluziona că nedreptățile aduse în fața ei nu pot fi argumentate conform Articolului 13. Poate nota că dovezile prezentate de reclamantii nu identifică „nicio indicație de încălcare”²⁴, sau se poate referi la considerațiile care au condus la concluzia că prevederile în cauză nu au fost încălcate, pentru a dovedi că nedreptatea prezentată de reclamant nu este „argumentată”.²⁵

22. Vezi *Kudła v. Poland*, op. cit., paragraful 157.

23. Vezi *Leander v. Sweden*, App. No. 9248/81, hotărârea din 26 martie 1987, paragraful 77.

24. Vezi, de exemplu, *Hüsnüye Tekin v. Turkey*, App. No. 50971/99, hotărârea din 25 octombrie 2005.

25. Vezi, de exemplu, *Sevgin and Ince v. Turkey*, App. No. 46262/99, hotărârea din 20 septembrie 2005.

III. Caracteristici particulare ale remediilor ca răspuns la anumite situații specifice

Întotdeauna se întâmplă ca aria obligației conforme cu Articolul 13 să difere în funcție de natura plângerii bazată pe Convenție, pe care reclamantul o înaintează. Prin urmare, această secțiune se ocupă cu caracteristicile pe care un remediu intern trebuie să le aibă ca răspuns la anumite situații specifice, și anume remedii pentru privarea de libertate, anchete în contextul presupuselor încălcări ale Articolelor 2 și 3 din Convenție, remedii împotriva relocării și remedii pentru neexecutarea hotărârilor judecătorești interne. În ceea ce privește remediile efective pentru durata excesivă a procedurilor, acestea sunt prezentate în Recomandarea CM/Rec(2010)3, însoțită de un ghid al bunelor practici.

A. Remedii interne în legătură cu privarea de libertate

Scopul principal al Articolului 5 din Convenție este de a-i proteja pe indivizi împotriva detenției arbitrare ori nejustificate.²⁶ Pentru a determina dacă o persoană a fost „privată de libertate”, în conformitate cu Articolul 5, „punctul de plecare trebuie să fie situația sa concretă, și trebuie luată în considerare o întregă serie de criterii, precum tipul, durata, efectele și modul de punere în aplicare a măsurii respective”.²⁷ Noțiunea de privare de libertate conține atât un element obiectiv, acela al închiderii persoanei într-un anumit spațiu restrictiv, pentru o perioadă de timp deloc neglijabilă, cât și un element subiectiv, prin faptul că persoana nu a consimțit în mod valid la încarcerarea respectivă.²⁸ Articolul 5 este astfel aplicabil în numeroase situații, de exemplu

-
26. Vezi *McKay v. the United Kingdom*, App. No. 543/03, hotărârea Marii Camere din 3 octombrie 2006, paragraful 30. Pentru o analiză amănunțită a jurisprudenței legată de Articolul 5 din Convenție, vezi Ghidul privind Articolul 5, publicat de Divizia de cercetare a Curții.
 27. Vezi *Guzzardi v. Italy*, App. No. 7367/76, hotărârea din 6 noiembrie 1980, paragraful 92.
 28. Vezi *Stanev v. Bulgaria*, App. No. 36760/06, hotărârea Marii Camere din 17 ianuarie 2012, paragraful 117.

plasarea într-o instituție psihiatrică sau socială,²⁹ detenția în zone de tranzit ale aeroporturilor,³⁰ interogarea în cadrul unei secții de poliție³¹ ori opriri și percheziții din partea poliției,³² sau arest la domiciliu.³³

Remediile interne legate de privarea de libertate trebuie să aibă în vedere atât legalitatea măsurii, cât și condițiile de detenție, inclusiv felul în care este tratată persoana din detenție.

1. Legalitatea privării de libertate

Asigurările procedurale la care trebuie să aibă dreptul o persoană privată de libertate includ dreptul, pentru cei arestați sau deținuți pe motiv că sunt suspecți de a fi comisi o infracțiune, de a fi imediat conduși în fața unui judecător pentru audierea cazului, într-o perioadă de timp rezonabilă, ori de a fi eliberați în așteptarea judecării, după cum se stipulează în Articolul 5, paragraful 3 din Convenție; dreptul oricărei persoane ținute în detenție de a i se examina cu promptitudine legalitatea detenției de către un tribunal, în conformitate cu Articolul 5, paragraful 4; și dreptul la compensații pentru detenție ilegală, conform Articolului 5, paragraful 5.

i. Dreptul persoanelor arestate sau deținute pe motiv că sunt suspecte de a fi comisi o infracțiune, de a fi conduse cu promptitudine în fața unui judecător pentru audierea cazului, într-o perioadă de timp rezonabilă, ori de a fi eliberate în așteptarea judecării (Articolul 5, paragraful 3)

Articolul 5, paragraful 3, nu prevede nicio excepție posibilă la obligația ca o persoană să fie condusă în fața unui judecător imediat după arestul sau detenția ei.³⁴ Revizuirea trebuie să fie automată și nu poate depinde de o cerere făcută de persoana deținută,³⁵ pentru a se evita situațiile în care persoanele supuse maltratării ar putea fi incapabile să depună o cerere de

29. Vezi, de exemplu, *Stanev v. Bulgaria*; *Storck v. Germany*, App. No. 61603/00, hotărârea din 16 iunie 2005.

30. Vezi, de exemplu, *Amuur v. France*, App. No. 19776/92, hotărârea din 25 iunie 1996.

31. Vezi, de exemplu, *Creanga v. Romania*, App. No. 29226/03, hotărârea Marii Camere din 23 februarie 2012.

32. Vezi, de exemplu, *Foka v. Turkey*, App. No. 28940/95, hotărârea din 24 iunie 2008.

33. Vezi, de exemplu, *Lavents v. Latvia*, App. No. 58442/00, hotărârea din 28 noiembrie 2002.

34. Vezi *Bergmann v. Estonia*, App. No. 38241/04, hotărârea din 29 mai 2008, paragraful 45.

35. Vezi *McKay v. the United Kingdom*, paragraful 34.

revizuire a detenției; același lucru poate fi valabil și pentru alte categorii vulnerabile de arestați, precum cei instabil psihic³⁶ ori cei care nu vorbesc limba judecătorului.³⁷ Judecătorii trebuie să fie imparțiali și independenți.³⁸ Ei trebuie să îl asculte pe cel care se află în fața lor înainte de a pronunța o hotărâre³⁹ și să examineze motivele cererii de revizuire a detenției.⁴⁰ Dacă nu există motive care să justifice detenția persoanei, judecătorul trebuie să fie împuternicit de a ordona eliberarea ei.⁴¹

A doua parte a Articolului 5, paragraful 3, cere tribunalelor naționale să revizuiască necesitatea de a ține persoanele în detenție cu scopul de a le garanta eliberarea dacă circumstanțele nu mai justifică privarea lor de libertate. Este contrar asigurărilor exprimate în această prevedere în mod mai mult sau mai puțin automat de a se continua deținerea persoanei. Sarcina probei nu poate fi inversată, iar deținuții nu pot fi obligați să dovedească că există motive pentru eliberarea lor.⁴²

Exemplu de bune practici

■ Legislația penală armeniană face o distincție între detenția din timpul anchetei și detenția din timpul procesului. Spre deosebire de detenția din timpul anchetei, care este ordonată și extinsă printr-o hotărâre judecătorească, de fiecare dată pentru nu mai mult de două luni și nu poate depăși o anumită perioadă de timp, în timpul procesului nu este prescrisă o perioadă de detenție maximă. Odată ce curtea a decis asupra detenției acuzatului pe timpul procesului, ea nu este obligată să mai facă demersuri referitoare la această chestiune ulterior. Totuși, în conformitate cu Articolele 65 și 312 din Codul Procedurii Penale, urmare a unei acțiuni a apărării, curtea poate înlocui detenția cu o altă măsură de constrângere. Curtea de la Strasbourg a indicat că posibilitatea intentării unei astfel de moțiuni poate fi considerată un remediu efectiv, dacă se referă la o presupusă încălcare a articolului 5, paragraful 3.⁴³

36. *Ibid.*

37. *Vezi Ladent v. Poland*, paragraful 74.

38. *Vezi*, de exemplu, *Brincat v. Italy*, paragraful 21.

39. *Vezi*, de exemplu, *Schiesser v. Switzerland*, paragraful 31.

40. *Vezi Krejčíř v. Czech Republic*, paragraful 89.

41. *Vezi Assenov v. Bulgaria*, paragraful 146.

42. *Vezi Bykov v. Russia*, App. No. 4378/02, hotărârea Marii Camere din 10 martie 2009, paragraful 66.

43. *Vezi Martirosyan v. Armenia*, App. No. 23341/06, hotărârea din 5 februarie 2013.

ii. Dreptul de examinare promptă de către un tribunal a legalității detenției (Articolul 5, paragraful 4)

Conform Articolului 5, paragraful 4, din Convenție, „orice persoană privată de libertate prin arest sau detenție este îndreptățită să ceară ca legalitatea detenției sale să fie imediat decisă de un tribunal, iar dacă detenția nu este legală, trebuie ordonată eliberarea sa”. Persoanele arestate sau deținute sunt îndreptățite să solicite ca un tribunal să stabilească „legalitatea” condițiilor procedurale și substantive necesare pentru privarea lor de libertate conform Articolului 5, paragraful 1, din Convenție.⁴⁴ Posibilitatea cererii de reexaminare trebuie acordată de îndată ce persoana în cauză a fost dusă în arest și, dacă e necesar, oferta de revizuire trebuie repetată ulterior la intervale rezonabile.⁴⁵ Curtea la care persoana privată de libertate trebuie să aibă acces trebuie să fie un organism juridic independent.⁴⁶ Dacă există un al doilea nivel de jurisdicție, acesta trebuie, în principiu, să acorde deținuților aceleași garanții de apel ca și la prima instanță, între altele, luând măsuri ca procedurile să se desfășoare „rapid”.⁴⁷

Articolul 5, paragraful 4, conține asigurări procedurale specifice diferite de cele stipulate în Articolul 6, paragraful 1, din Convenție, privind dreptul la o judecată justă. El constituie o *lex specialis* față de această din urmă prevedere,⁴⁸ cât și față de cerințele mai generale ale Articolului 13, privind dreptul la un remediu efectiv.⁴⁹ Procedurile la care se referă Articolul 5, paragraful 4, trebuie să fie de natură juridică și acordă anumite asigurări procedurale potrivite cu natura privării de libertate în chestiune.⁵⁰ În cazul unei persoane a cărei detenție cade sub incidența Articolului 5, paragraful 1(c) este necesară o audiere în legătură cu detenția anterioară judecătii. Posibilitatea ca un deținut să fie audiat, fie personal, fie, unde este cazul, prin intermediul unei forme oarecare de

44. Vezi, de exemplu, *Idalov v. Russia*, App. No. 5826/03, hotărârea Marii Camere din 22 mai 2012.

45. Vezi *Molotchko v. Ukraine*, App. No. 12275/10, hotărârea din 26 aprilie 2012, paragraful 148; *Kurt v. Turkey*, hotărârea din 25 mai 1998, paragraful 123.

46. Vezi *Stephens v. Malta (No. 1)*, App. No. 11956/07, hotărârea din 21 aprilie 2009.

47. Vezi *Kucera v. Slovakia*, App. No. 48666/99, hotărârea din 17 iulie 2007, paragraful 107; *Smatana v. Czech Republic*, App. No. 18642/04, 27 septembrie 2007, paragraful 128, caz în care Curtea a aplicat principiul unui al treilea nivel de jurisdicție, la examinarea cererii de eliberare ca urmare a Articolului 5, paragraful 4.

48. Vezi *Claes v. Belgium*, paragraful 123.

49. Vezi *A. and Others v. the United Kingdom*, paragraful 202; *Claes v. Belgium*, paragraful 123.

50. Vezi *Idalov v. Russia*, paragraful 161.

reprezentare, reprezintă o asigurare de bază.⁵¹ Articolul 5, paragraful 4, nu pretinde, totuși, ca un deținut să fie audiat de fiecare dată când contestă o decizie care prelungește detenția,⁵² deși există dreptul ca el să fie audiat la intervale rezonabile.⁵³

Procedurile trebuie să fie adversariale și trebuie întotdeauna să asigure „egalitatea de arme” între părți.⁵⁴ Persoanele îndreptățite să inițieze proceduri pentru stabilirea legalității detenției nu pot face uz efectiv de acest drept dacă nu sunt informate prompt și adecvat asupra motivelor privării lor de libertate.⁵⁵ În eventualitatea detenției anterioare judecării, persoanelor private de libertate trebuie să li se acorde o ocazie reală de a contesta elementele care subliniază acuzațiile ce li se aduc. Această cerință implică necesitatea audierii martorilor de către curte.⁵⁶ Curtea poate de asemenea dispune ca deținutul, sau reprezentanții acestuia să aibă acces la acele documente din dosarul de anchetă pe care se bazează acuzarea.⁵⁷

Curtea a introdus principii care guvernează trecerea cu vederea a privării de libertate a unei persoane cu probleme mentale.⁵⁸ În plus față de asigurările aplicabile oricărei persoane private de libertate, asigurări pentru proceduri speciale pot fi de fapt necesare pentru protecția celor care, din cauza tulburărilor mentale, nu sunt pe de-a-ntregul capabili să acționeze în folosul lor.⁵⁹ Un individ căruia nu i s-au prezentat, fie personal, fie printr-un reprezentant, procedurile care au condus la detenție, are motive să argumenteze că procedurile încalcă Articolul 5, paragraful 4.⁶⁰ De asemenea, detenția este considerată improprie când individul, declarat privat de capacitatea sa juridică, nu a fost informat că

51. *Ibid.*

52. Vezi *Saghinadze and Others v. Georgia*, App. No. 18768/05, 27 mai 2010, paragraful 150.

53. Vezi *Altinok v. Turkey*, App. No. 31610/08, hotărârea din 29 noiembrie 2011, paragraful 53; *Catal v. Turkey*, App. No. 26808/08, hotărârea din 17 iulie 2012, paragraful 33.

54. Vezi *A. and Others v. the United Kingdom*, paragraful 204.

55. Vezi *Van der Leer v. the Netherlands*, App. No. 11509/85, hotărârea din 21 februarie 1990, paragraful 28.

56. Vezi *Turcan and Turcan v. Moldova*, App. No. 39835/05, hotărârea din 23 octombrie 2007, paragrafele 67-70.

57. Vezi *Korneykova v. Ukraine*, App. No. 39884/05, hotărârea din 19 ianuarie 2012, paragraful 68.

58. Vezi *Mihailovs v. Latvia*, App. No. 35939/10, 22 ianuarie 2013, paragraful 154; *Megyeri v. Germany*, App. No. 133770/88, hotărârea din 12 mai 1992, paragraful 22.

59. Vezi *Claes v. Belgium*, paragraful 128.

60. Vezi *Winterwerp v. the Netherlands*, App. No. 6301/73, hotărârea din 24 octombrie 1979, paragraful 61.

un avocat a fost numit pentru a-l reprezenta și nu s-a întâlnit cu avocatul.⁶¹ Pentru persoanele declarate private de capacitate juridică, și care prin urmare nu pot acționa personal în privința detenției lor, este necesară o revizie juridică din oficiu.⁶² Este, de fapt, esențial ca individul să aibă acces la judecată, și posibilitatea de a fi audiat în fața unei instanțe, personal sau printr-un reprezentant. Curtea a hotărât ca aceste principii să fie aplicabile atât în cazul detenției autorizate de o autoritate juridică, cât și atunci când plasarea într-un centru de detenție a fost inițiată de o persoană privată, și anume tutorele persoanei suferind de tulburări mentale, și autorizată de autorități non-juridice.⁶³ Privitor la detenția într-o anexă pentru bolnavi mentali dintr-o închisoare, deși remediul poate întruni condițiile stipulate în Articolul 5, paragraful 4, procedurile se vor dovedi ineficiente dacă organismul de revizie refuză să viziteze locul de detenție pentru a declara dacă este sau nu potrivit, aceasta fiind o condiție esențială pentru ca detenția să fie legală.⁶⁴

Persoanele private de libertate trebuie să obțină o decizie juridică rapidă privind legalitatea detenției lor și trebuie să fie imediat eliberate, dacă detenția se dovedește ilegală.⁶⁵ Promptitudinea cu care curtea decide asupra legalității detenției poate fi evaluată luând în considerare perioada începând din momentul redactării cererii de eliberare și terminând cu decizia finală asupra legalității detenției solicitantului.⁶⁶ Pentru a vedea dacă au fost îndeplinite cerințele unei hotărâri judiciare prompte, pot fi luați în considerare factori comparabili cu aceia care joacă un rol important cu privire la necesitatea unui proces desfășurat într-un timp rezonabil, în conformitate cu Articolul 5, paragraful 3 și Articolul 6, paragraful 1, din Convenție, inclusiv complexitatea procedurilor, desfășurarea lor sub conducerea autorităților interne și a reclamantului și ceea ce are acesta din urmă de pierdut sau de câștigat.⁶⁷

61. Vezi *Beiere v. Latvia*, App. No. 30954/05, 29 noiembrie 2011, paragraful 52.

62. Vezi *Shtukaturov v. Russia*, App. No. 44009/05, hotărârea din 27 martie 2008, paragraful 123.

63. Vezi *Mihailovs v. Latvia*, paragraful 155.

64. Vezi *Claes v. Belgium*, paragrafele 131-134.

65. Vezi *Idalov v. Russia*, paragraful 154.

66. Vezi *Sanchez-Reisse v. Switzerland*, App. No. 9862/82, hotărârea din 21 octombrie 1986, paragraful 54.

67. Vezi *Mooren v. Germany*, App. No. 11364/03, hotărârea Marii Camere din 9 iulie 2009, paragraful 106.

Exemple de bune practici

■ În privința plasamentului și prelungirii detenției într-un centru de deportare, Curtea consideră că prelungirea detenției de către tribunalele interne estoniene la fiecare două luni, pentru evaluarea posibilității expulzării, cât și a pașilor făcuți de autorități pentru realizarea acestui lucru, reprezintă o garanție procedurală importantă pentru solicitant. Într-adevăr, „Actul obligației de a pleca și interdicției de a intra” stipulează că, dacă expulzarea nu se poate realiza în 48 de ore de la arestul imigrantului ilegal, acesta poate fi plasat într-un centru de deportare, având autorizare judiciară, până la expulzare, dar nu mai mult de două luni. Dacă este imposibil ca expulzarea să se realizeze în această perioadă, un tribunal administrativ va prelungi perioada detenției cu încă două luni, pe rând, până când expulzarea e pusă în vigoare ori imigratul este eliberat. Mai mult, conform Codului Procedurii Administrative a Curții, un judecător administrativ va acorda și prelungi permisiunea de a se lua o măsură administrativă, de a declara o măsură administrativă justificată, ori de a revoca permisiunea de a se lua o măsură administrativă. Aceste hotărâri pot fi supuse apelului, însemnând că există un remediu care garantează revizia judiciară regulată a motivelor detenției.⁶⁸

■ În contextul arestului provizoriu al unei persoane care urmează să fie extrădată din Estonia, Curtea consideră că revizuirea legalității detenției este încorporată în hotărârea prin care a fost ordonată rămânerea în custodie pe timp de două luni. Revizuirea legalității detenției mai poate fi văzută ca încorporată în hotărârea asupra legalității extrădării, pe baza căreia a fost prelungită detenția. În ciuda lipsei unei limite de timp fixe în această din urmă hotărâre judiciară, Curtea a fost mulțumită că paragraful 447(7) din Codul de Procedură Penală estonian stabilește la un an perioada maximă de detenție în așteptarea extrădării. Dacă tribunalele interne descoperă că extrădarea a devenit imposibilă din punct de vedere legal, ori dacă autoritățile nu reușesc să finalizeze extracția în timp de un an de la arest, deținutul trebuie eliberat. Astfel Curtea a conchis că revizuirea legalității detenției s-a desfășurat în conformitate cu cerințele Articolului 5, paragraful 4, din Convenție.⁶⁹

■ În România, în timpul procesului, autoritatea judiciară competentă verifică *ex officio*, la fiecare 60 de zile dacă circumstanțele justifică încă privarea de libertate. Dacă autoritatea judiciară competentă descoperă că detenția nu este legală, ori nu mai e necesară, revocă măsura și ordonă eliberarea imediată. Această hotărâre poate fi contestată din punct de vedere legal, apelul trebuind examinat în timp de trei zile de la depunere.

68. Vezi *Dolinskiy v. Estonia*, App. No. 14160/08, hotărârea din 2 februarie 2010.

69. Vezi *Taylor v. Estonia*, App. No. 37038/09, hotărârea din 26 iunie 2012.

Curtea a hotărât că revizuirea legalității detenției, conform Articolului 5 § 4 din Convenție, este încorporată în judecata de primă instanță și în declarația de vinovăție ulterioară, stabilirea legală a vinei fiind suficientă pentru a justifica continuarea detenției solicitantului.⁷⁰ Verificarea legalității detenției este considerată efectivă dacă tribunalul de primă instanță o analizează în amănunțime, iar apelul privind punctele de lege reprezintă o garanție suplimentară pentru această verificare, eficacitatea sa nefiind afectată de durata examinării apelului.⁷¹

iii. Dreptul la compensare pentru detenție ilegală (Articolul 5, paragraful 5)

Conform Articolului 5, paragraful 5 din Convenție, „orice persoană care a fost victima arestului sau detenției în contravenție cu prevederile acestui Articol trebuie să fie împuternicită cu drept de compensare”. Dreptul la compensare presupune că o încălcare a unuia dintre celelalte paragrafe ale Articolului 5 a fost demonstrată de o autoritate internă sau chiar de către Curte.⁷² Se creează împuternicirea unui drept direct în fața tribunalelor naționale.⁷³ Dreptul de reabilitare trebuie asigurat cu suficientă⁷⁴, iar reabilitarea trebuie făcută posibilă atât în teorie⁷⁵, cât și în practică.⁷⁶ Pentru a avea calitatea de remediu efectiv, compensarea pentru detenție ilegală nu trebuie să depindă de totala achitare sau exonerare a deținutului.⁷⁷ Autoritățile naționale trebuie să interpreteze și să aplice propria legislație națională fără formalism excesiv.⁷⁸ De exemplu, deși Articolul 5, paragraful 5 nu interzice statelor contractante de a face ca recompensa să depindă de abilitatea persoanei în cauză de a arăta pagubele rezultate din încălcare, un formalism excesiv de a cere dovezi de pagube non-pecuniare rezultând din detenția ilegală nu este compatibil cu

70. Vezi *Negoescu v. Romania*, App. No. 55450/00, hotărârea din 17 martie 2005.

71. Vezi *Lapusan v. Romania*, App. No. 29723/03, 3 iunie 2008, paragrafele 45-46, *Ceuta v. Romania*, App. No. 1136/05, hotărârea din 6 noiembrie 2012, paragraful 25.

72. Vezi *N.C. v. Italy*, App. No. 24952/94, hotărârea Marii Camere din 18 decembrie 2002, paragraful 49.

73. Vezi *A. and Others v. the United Kingdom*, paragraful 229.

74. Vezi *Ciulla v. Italy*, App. No. 11152/84, hotărârea din 22 februarie 1989, paragraful 44.

75. Vezi *Dubovik v. Ukraine*, App. No. 33210/07, hotărârea din 15 octombrie 2009, paragraful 74.

76. Vezi *Chitayev and Chitayev v. Russia*, App. No. 59334/00, hotărârea din 18 ianuarie 2007.

77. Vezi *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, App. No. 42310/04, hotărârea din 21 aprilie 2011, paragraful 231.

78. Vezi *Houtman and Meeus v. Belgium*, App. No. 22945/07, hotărârea din 17 martie 2009, paragraful 44.

dreptul la reabilitare.⁷⁹ Nivelul compensației acordate nu trebuie să fie considerabil mai mic decât cel acordat de Curte în cazuri similare.⁸⁰ În sfârșit, creditarea unei perioade de detenție anterioară judecății printr-o pedeapsă nu se consideră compensație, conform Articolului 5, paragraful 5.⁸¹

Exemple de bune practici

■ În România, Articolul 504 din Codul de Procedură Penală prevede dreptul la compensare pentru detenție ilegală. Conform acestei prevederi, următoarele persoane au dreptul la compensare: o persoană care a fost condamnată, în caz de achitare; o persoană care a fost privată de libertate în mod ilegal, sau a cărei libertate a fost restricționată în mod ilegal; sau o persoană care a fost privată de libertate după expirarea limitării statutare, amnistiei ori dezincriminării infracțiunii. După caz, trebuie stabilită privarea sau limitarea ilegală a libertății prin ordinul procurorului care sistează acuzarea penală, sau prin hotărârea tribunalului care revocă măsura privării sau limitării de libertate, ori prin hotărâre definitivă de achitare sau sistare a procedurilor penale. Curtea a considerat acest remediu a fi efectiv atunci când există o dovadă inițială a ilegalității detenției, subliniind că Curtea Constituțională consideră că prevederile Codului de Procedură Penală trebuie interpretate ca acoperind toate formele de erori judiciare și că există o tendință din partea instanțelor de a aplica Articolele 998 și 999 din „Codul civil privind răspunderea penală” și, în mod direct, Articolul 5(5) din Convenție, pentru a umple golurile din Codul de Procedură Penală.⁸² Curtea a menționat, totuși, că nu pune sub semnul întrebării observațiile sale anterioare privind ineficacitatea acestui remediu atunci când nu există dovezi inițiale ale ilegalității detenției.⁸³

■ În Slovacia, Actul Datoriilor Statului se ocupă de cererile de compensare pentru daune pecuniare și non-pecuniare provocate de autoritățile publice, inclusiv în contextul rămânerii în custodie. Cererile pentru daune cad sub incidența tribunalelor obișnuite. În plus, există o altă procedură, conform Articolului 127 din Constituție, care poate și ea rezulta în mod deosebit într-o măsură compensatorie pentru daunele produse prin încălcarea drepturilor din Articolul 5, paragrafele 1 și 4, din Convenție.

79. Vezi *Danev v. Bulgaria*, App. No. 9411/05, hotărârea din 2 septembrie 2010, paragrafele 34-35.

80. Vezi *Ganea v. Moldova*, App. No. 2474/06, hotărârea din 17 mai 2011.

81. Vezi *Wloch v. Poland (2)*, App. No. 33475/08, hotărârea din 10 mai 2011, paragraful 32.

82. Vezi *Tomulet v. Romania*, App. No. 1558/05, hotărârea din 16 noiembrie 2010.

83. Vezi *Tomulet v. Romania, Ogić v. Romania*, App. No. 24708/03, 27 mai 2010, paragraful 56; *Degeratu v. Romania*, App. No. 35104/02, 6 iulie 2010, paragraful 59.

Curtea a descoperit că, în anumite condiții, combinația acestor două prevederi legale interne este compatibilă cu cerințele Articolului 5(5) din Convenție.⁸⁴

iv. Detenția nerecunoscută

Detenția nerecunoscută a unei persoane reprezintă o încălcare deosebit de gravă a Articolului 5 din Convenție.⁸⁵ Ea este aplicabilă autorităților care rețin un individ pentru a-l avea tot timpul sub observație. Curtea consideră că Articolul 5 trebuie interpretat ca cerând autorităților „să ia măsuri efective pentru a împiedica riscul dispariției și să conducă o anchetă promptă și efectivă dacă sunt anunțate cu argumente despre o persoană care a fost luată în custodie și nu a mai fost văzută de atunci”.⁸⁶ Mai mult, „dacă rudele unei persoane pretind pe bază de argumente că aceasta a dispărut prin acțiunea autorităților, noțiunea de remediu efectiv presupune, pentru scopurile Articolului 13, în plus față de plata compensațiilor, unde este cazul, o anchetă completă și efectivă, capabilă să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili și incluzând accesul efectiv al rudelor la procedura de anchetă”. Curtea consideră că „văzute în acești termeni, cerințele Articolului 13 sunt mai extinse decât obligația unui stat contractant, conform Articolului 5, de a conduce o anchetă efectivă a dispariției unei persoane care s-a dovedit a fi sub controlul său și pentru a cărei bunăstare statul este responsabil”.⁸⁷

2. Remedii legate de presupuse încălcări ale Articolului 3 din Convenție în contextul privării de libertate

Pentru a estima eficacitatea remediilor privind presupuse încălcări ale Articolului 3 din Convenție în contextul privării de libertate, care poate conduce la condiții nesatisfăcătoare de detenție ori de tratament ale persoanei private de libertate, Curtea a indicat că problema este dacă persoana poate obține reparare directă și potrivită;⁸⁸ aceste reparații nu trebuie să consistă doar dintr-o protecție indirectă a drepturilor, ceea ce înseamnă că remediu trebuie să fie direct accesibil persoanei deținute.⁸⁹

84. Vezi *Loyka v. Slovakia*, App. No. 16502/09, hotărârea din 9 octombrie 2012.

85. Vezi, de exemplu, *Aslakhanova and Others v. Russia*, App. Nos. 2944/06, 50184/07, 332/08 și 42509/10, hotărârea din 18 decembrie 2012, paragraful 132.

86. Vezi *Kurt v. Turkey*, hotărârea din 25 mai 1998, paragraful 124.

87. Vezi *Kurt*, paragraful 140, *Er and Others v. Turkey*, App. No. 23016/04, hotărârea din 31 iulie 2012, paragraful 111 și *Timurtas v. Turkey*, App. No. 23531/94, hotărârea din 13 iunie 2000, paragraful 111.

88. Vezi *Torreggiani and Others v. Italy*, App. No. 43517/09, hotărârea pilot din 8 ianuarie 2013, paragraful 50.

„Remediile preventive și compensatorii trebuie să coexiste și să se completeze”,⁹⁰ un remediu exclusiv compensator nu poate fi considerat suficient. În privința persoanelor deținute de autorități, prezumții importante pot decurge din moarte sau vătămări survenite în timpul unei astfel de detenții, iar sarcina probei poate fi considerată ca revenind autorităților, care trebuie să furnizeze o explicație satisfăcătoare și convingătoare.⁹¹

i. Remedii preventive

Curtea consideră că forma optimă de reparare este încetarea rapidă a încălcării dreptului de a nu fi supus unui tratament inuman ori degradant.⁹² Remediu trebuie să fie efectiv în practică, adică trebuie să fie capabil de a preveni continuarea presupusei încălcări și de a asigura îmbunătățirea condițiilor materiale de detenție ale solicitantului.⁹³ Acest principiu este de asemenea aplicabil condițiilor de restricție din cadrul unui spital psihiatric.⁹⁴ Mai ales, privitor la presupusele încălcări ale Articolului 3 din Convenție în legătură cu lipsa unei îngrijiri adecvate pentru un deținut care suferă de o boală gravă, remediu preventiv trebuie să asigure acces la o îngrijire directă și rapidă.⁹⁵ Promptitudinea cerută de o astfel de asistență depinde de natura problemei de sănătate. Ea este mai stringentă atunci când există riscul decesului sau al unei vătămări ireparabile a sănătății.⁹⁶

-
89. Vezi *Mandić and Jović v. Slovenia*, App. Nos. 5774/10 și 5985/10, hotărârea din 20 octombrie 2011, paragraful 107. În această speță, Curtea a menționat că, atunci când o cerere de transfer a unui prizonier, indiferent din ce motive, în special din motiv de suprapopulare a închisorii, poate fi acordată doar de autoritățile închisorii, un astfel de remediu nu este accesibil direct solicitantului, și astfel nu poate fi considerat efectiv.
 90. Vezi *Ananyev and Others v. Russia*, App.Nos. 42525/07 și 60800/08, 10 octombrie 2012, paragraful 98.
 91. Vezi e.g. *Salman v. Turkey*, App. No. 21986/93, hotărârea Marii Camere din 27 iunie 2000, paragraful 100.
 92. Vezi *Torreggiani and Others v. Italy*, paragraful 96.
 93. Vezi cazurile *Torreggiani and Others v. Italy*, paragraful 55; *Cenbauer v. Croatia* (hotărâre), App. No. 73786/01, 5 februarie 2004; *Norbert Sikorski v. Poland*, App. No. 17599/05, paragraful 116, 22 octombrie 2009; *Mandić and Jović v. Slovenia*, paragraful 116.
 94. Vezi *Parascineti v. Romania*, App. No. 32060/05, 13 martie 2012, paragraful 38.
 95. Vezi *Čuprakovs v. Latvia*, App. No. 8543/04, hotărârea din 18 decembrie 2012, paragraful 50; *Kadikis v. Latvia*, App. No. 62393/00, hotărârea din 4 mai 2006, paragraful 62; *Goginashvili v. Georgia*, App. No. 47729/08, hotărârea din 4 octombrie 2011, paragraful 49.
 96. Vezi *Čuprakovs v. Latvia*, paragrafele 53-55.

Problema naturii judiciare a remedului nu este decisivă. De exemplu, s-a observat că, în anumite condiții, remediile administrative se pot dovedi eficiente.⁹⁷ Autoritatea responsabilă pentru procesarea plângerii trebuie să aibă competența de a verifica presupusele încălcări. Autoritatea trebuie să fie independentă, cum sunt *Independent Monitoring Boards*, în Marea Britanie, ori Comisia pentru Reclamații (*beklagcommissie*) în Olanda. Autoritatea de supraveghere trebuie de asemenea să aibă competența de a investiga plângerile, cu participarea reclamantului, și de a emite hotărâri cu putere de lege.⁹⁸

În plus, privitor la măsurile disciplinare impuse unui prizonier, un remediu care nu vine la timp nu este nici adecvat, nici eficient și, în vederea repercursiunilor majore ale detenției într-o celulă disciplinară, un remediu efectiv trebuie să-i permită prizonierului să conteste în instanță atât forma, cât și substanța, și prin urmare motivele, unei astfel de măsuri.⁹⁹ Solicitantul este îndreptățit la un remediu împotriva unei astfel de sancțiuni fie înainte ca aceasta să fie executată, fie înainte ca ea să se sfârșească,¹⁰⁰ și în consecință remediul trebuie să aibă garanții cel puțin din punct de vedere al promptitudinii.¹⁰¹

Exemple de bune practici

■ În Grecia, Codul Penitenciarelor și Codul de Procedură Penală prevăd diferite remedii care îi permit deținutului să depună o plângere privind situația sa personală,¹⁰² în special privind presupusa deteriorare a sănătății sale din lipsa îngrijirii medicale.¹⁰³ Articolul 572 din Codul de Procedură Penală prevede numirea unui procuror însărcinat cu executarea sentințelor și punerea în aplicare a măsurilor de securitate, care trebuie să viziteze închisoarea o dată pe săptămână. În plus, Articolele 6 și 86 din Codul Penitenciarelor recunosc dreptul unui deținut de a interpela Consiliul închisorii și a face apel, dacă este cazul, înaintea tribunalului însărcinat cu executarea sentințelor. Curtea a notat, totuși, că aceste remedii nu pot rezolva plângerile solicitanților în situațiile în care reclamantul nu se plânge

97. Vezi cazurile *Torreggiani and Others v. Italy*, op. cit., paragraful 51, și *Norbert Sikorski v. Poland*, App. No. 17599/05, 22 octombrie 2009, paragraful 111.

98. Vezi cazul menționat anterior *Ananyev and Others v. Russia*, paragrafele 215-216.

99. Vezi cazul *Payet v. France*, App. No. 19606/08, 20 ianuarie 2011, paragraful 133.

100. Vezi *Keenan v. the United Kingdom*, App. No. 27229/95, 3 aprilie 2001, paragraful 127.

101. Vezi, de exemplu, *Plathey v. France*, App. Nos. 48337/09 și 48337/09, 10 noiembrie 2011, paragrafele 75-76, speță în care Curtea a descoperit că remediile existente nu permiteau intervenția unui judecător înainte ca acțiunea să înceapă să aibă efect.

102. Vezi *Mathloom v. Greece*, App. No. 48883/07, 24 aprilie 2012, paragrafele 48-50; *Tsivis v. Greece*, App. No. 11553/05, 6 decembrie 2007, paragraful 19.

103. Vezi *Nieciecki v. Greece*, App. No. 11677/11, 4 decembrie 2012, paragrafele 37-40.

doar de situația sa personală, ci pretinde că este afectat de condițiile de detenție, care au în vedere chestiuni generale și îi afectează pe toți deținuții.¹⁰⁴

■ În Franța, eficacitatea remediilor care permit contestarea hotărârilor ce afectează drepturile deținuților, exprimate în Convenție, depinde de posibilitatea de a supune aceste hotărâri (precum trimiterea la carceră, transferurile multiple, perchezițiile repetate ale deținuților) unui proces de supraveghere din partea tribunalelor administrative, printr-o procedură de urgență, urmată, unde este cazul, de schimbarea hotărârii.¹⁰⁵

■ În România, începând cu iunie 2003, Ordonanța de Urgență a Guvernului Nr. 56/2003 a introdus posibilitatea unui recurs înaintea tribunalului împotriva oricărui act al autorităților penitenciarelor. Ordonanța a fost ulterior înlocuită de Legea Nr. 275/2006. În măsura în care o contestație a unui deținut se referă la deficiențe în furnizarea îngrijirii sau hranei adecvate, tratamentului medical, dreptului la corespondență ori altor drepturi ale deținuților, Curtea a declarat că reclamația reprezintă un remediu intern efectiv.¹⁰⁶ Acest remediu a fost considerat efectiv chiar în situația în care, la data intrării în vigoare a Ordonanței, existau cereri care așteptau să fie soluționate de către Curte. Totuși, în circumstanțele cazului, gravitatea acuzațiilor aduse (lipsa tratamentului medical și amestecul în dreptul la corespondență) era de așa natură încât ele necesitau acțiuni imediate din partea autorităților. Mai mult, Curtea a notat că acest remediu era proiectat în special pentru a furniza reparare directă în urma plângerilor, stopând astfel o problemă structurală existentă în sistemul legislativ național înainte de adoptarea sa. Curtea consideră că era în interesul solicitantului să depună plângere înaintea instanței în conformitate cu procedura nou introdusă, atunci când aceasta devenea disponibilă, pentru a le permite autorităților interne să îndrepte situația cât mai repede posibil.¹⁰⁷ Curtea a repetat, totuși, că în privința condițiilor generale de detenție, în special presupusa suprapopulare, deținuților nu li se putea cere să se recurgă la vreun remediu.¹⁰⁸

104. Vezi *Nisiotis v. Greece*, App. No. 34704/08, 10 februarie 2011, paragraful 29; *Samaras and Others v. Greece*, App. No. 11463/09, 28 februarie 2012, paragraful 48; *Mathloom v. Greece*, paragraful 49; *Nieciecki v. Greece*, paragraful 41.

105. Vezi *Khider v. France*, App. No. 39364/05, 9 iulie 2009, paragraful 140; *Alboreo v. France*, App. No. 51019/08, 20 ianuarie 2011, paragraful 185; *Payet v. France*, App. No. 19606/08, paragraful 122; *El Shenmawy v. France*, App. No. 51246/08, 20 ianuarie 2011, paragraful 57.

106. Vezi *Dobri v. Romania*, App. No. 25153/04, 14 decembrie 2012.

107. Vezi *Petrea v. Romania*, App. No. 4792/03, 29 aprilie 2008, paragraful 35, *Zarafim v. Romania*, App. No. 24082/03, hotărârea din 13 martie 2012, paragraful 35.

■ În Serbia, privitor la o contestație în legătură cu asistența medicală furnizată în detenție, Curtea consideră că solicitantul trebuia să urmeze în totalitate mecanismul administrativ, și apoi să facă uz de procedura judiciară de revizuire, în conformitate cu Actul Împuternicirii Sancțiunilor Penale 2005 și Actul Disputelor Administrative 2009, subliniind existența unei jurisprudențe relevante a tribunalelor interne competente. În plus, Curtea a mai amintit că un apel constituțional trebuie, în principiu, considerat de asemenea un remediu intern efectiv în legătură cu toate cererile introduse împotriva Serbiei începând cu 7 august 2008, inclusiv plângerea privind asistența medicală în cadrul detenției.¹⁰⁹

ii. Remedii compensatorii

Oricine a fost supus detenției și prin aceasta i-a fost încălcată demnitatea, trebuie să obțină compensații.¹¹⁰ Totuși, cum s-a arătat mai sus, simplele daune nu oferă un remediu efectiv în cazul în care solicitantul este încă în închisoare, în măsura în care compensația nu schimbă în niciun fel condițiile de detenție.¹¹¹

Dacă un apel compensatoriu este considerat efectiv conform Articolului 13 din Convenție, el trebuie să aibă atât o perspectivă rezonabilă de reușită, cât și să ofere o reparare adecvată.¹¹²

Jurisprudența care împuternicește Curtea să ordone administrației plata unei compensații bănești trebuie să devină o practică stabilă, constantă, pentru a fi considerată remediu efectiv.¹¹³ Formalismul excesiv din partea tribunalului poate priva de eficiență o acțiune de a obține daune din partea statului. Faptul că tribunalele solicită probe formale de daune nemateriale poate anula eficiența unui remediu.¹¹⁴

108. Vezi *Petrea v. Romania*, paragraful 37, *Măciucă v. Romania*, App. No. 25763/03, 26 mai 2009, paragraful 19, *Brândușe v. Romania*, App. No. 6586/03, 7 aprilie 2009, paragraful 40, *Marian Stoicescu v. Romania*, App. No. 12934/02, 16 iulie 2009, paragraful 19, *Leontiuc v. Romania*, App. No. 44302/10, 4 decembrie 2012, paragraful 47.

109. Vezi *Nasković v. Serbia*, App. no. 15914/11, hotărârea din 14 iunie 2011, paragraful 61.

110. Vezi cazul menționat anterior, *Torreggiani and Others v. Italy*, paragraful 96.

111. Vezi paragraful 36, și în special *Iliev and Others v. Bulgaria*, App. Nos. 4473/02 și 34138/04, 10 februarie 2011, paragrafele 55-56.

112. Vezi cazul menționat anterior, *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 118.

113. Vezi cazul menționat anterior, *Torreggiani and Others v. Italy*, paragraful 97.

114. Vezi spețele *Radkov v. Bulgaria*, App. No. 18382/05, 10 februarie 2011 și *Iovchev v. Bulgaria*, App. No. 41211/98, 2 februarie 2006; de asemenea *Georgiev v. Bulgaria*, App. No. 27241/02, hotărârea din 18 mai 2010, în care Curtea a recunoscut că legea prevedea compensații pentru daunele suferite, ceea ce poate fi considerat prin urmare un remediu efectiv.

Solicitanții nu trebuie să suporte o sarcină a probei excesivă în procedurile reparatorii. Li se poate cere să aducă dovezi gata accesibile, precum o descriere amănunțită a condițiilor de detenție, declarații ale martorilor și replici ale organismelor de supraveghere. Autoritățile vor examina apoi acuzațiile de maltratare. Regulile procedurale privind examinarea unei astfel de plângeri trebuie să fie în acord cu principiul corectitudinii, conform Articolului 6 din Convenție, iar costul unor astfel de proceduri nu trebuie să constituie o povară excesivă pentru solicitant, dacă cererea este justificată.¹¹⁵ Chiar atunci când un remediu facilitează primirea unei compensații, el poate să nu prezinte șanse acceptabile de succes, în special dacă acea compensație este condiționată de stabilirea vinovăției autorităților.¹¹⁶ Tot astfel, un remediu poate să nu fie efectiv în cazul în care, deși solicitantul poate demonstra că condițiile de detenție nu sunt conforme cu standardele aplicabile, tribunalele exonerează statul de orice răspundere declarând că respectivele condiții nu sunt cauzate de deficiențe din partea autorităților, ci mai degrabă de probleme structurale, precum suprapopularea închisorii sau resurse insuficiente pentru închisori.¹¹⁷ Și nici autoritățile nu se pot baza pe absența unei intenții clare de a-i umili sau înjosi pe prizonier, drept circumstanțe atenuante ale obligațiilor lor.¹¹⁸

Compensarea pentru daune nemateriale trebuie, în principiu, să fie unul dintre remediile disponibile.¹¹⁹ Cantitatea compensării trebuie să fie comparabilă cu cea acordată de Curte în cazuri similare, întrucât un nivel mai scăzut face ca remediu să devină inefficient.¹²⁰

115. Vezi cazul menționat anterior, *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 228.

116. Vezi cazul menționat anterior, *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 113; *Roman Karasev v. Russia*, App. No. 30251/03, paragrafele 81-85; *Shilbergs v. Russia*, App. No. 20075/03, 17 decembrie 2009, paragrafele 71-79.

117. Vezi *Skorobogatykh v. Russia*, App. No. 4871/03, 22 decembrie 2009, paragrafele 17-18 și 31-32; *Artyomov v. Russia*, App. No. 14146/02, 27 mai 2010, paragrafele 16-18 și 111-112.

118. Vezi cazurile *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 117; *Mamedova v. Russia*, paragraful 63.

119. Vezi *McGlinchey and Others v. the United Kingdom*, App. No. 50390/99, 29 aprilie 2003, paragraful 62; *Poghosyan and Baghdasaryan v. Armenia*, App. No. 22999/06, 12 iunie 2012, paragraful 47; *Stanev v. Bulgaria*, paragraful 218.

120. Vezi cazul menționat anterior, *Shilbergs v. Russia*, în care tribunalul a calculat mărimea compensației în funcție de gradul de responsabilitate din partea autorităților și lipsa lor de resurse financiare.

Curtea a afirmat că, dacă s-ar aplica o reducere a sentinței drept compensație pentru o încălcare a Articolului 3 din Convenție, tribunalele ar recunoaște încălcarea într-un mod suficient de clar și ar acorda reparații prin reducerea sentinței într-o manieră expresă și măsurabilă.¹²¹ Dacă însă acest lucru nu se realizează, reducerea sentinței nu ar avea efectul de a scuti persoana în cauză de statutul de victimă a încălcării.¹²² Curtea a mai menționat că, în timp ce o reducere automată a sentinței pe motiv de condiții inumane de detenție poate fi considerată ca o parte dintr-o largă gamă de măsuri generale ce trebuie luate, ea nu va oferi prin ea însăși o soluție definitivă la problema existentă a remediilor deficitare și nici nu va contribui, într-o măsură decisivă, la eradicarea cauzelor reale ale suprapopulării.¹²³

Exemple de bune practici

■ Problema suprapopulării închisorilor a dat naștere în Polonia la o serie de hotărâri de principiu.¹²⁴ În 2007, Curtea Supremă Poloneză a recunoscut pentru prima dată dreptul unui prizonier de a iniția proceduri bazate pe Codul Civil împotriva statului, cu scopul de a asigura reparații pentru încălcarea drepturilor lui fundamentale, privind suprapopularea închisorilor și condițiile generale de detenție. Curtea Supremă a reafirmat acest principiu în 2010 și a formulat linii directoare suplimentare privind modul în care tribunalele civile trebuie să verifice și să evalueze justificarea restricțiilor spațiului minim legal pentru o celulă. Curtea de la Strasbourg a considerat în consecință că remediul care acordă compensații în acest caz este efectiv.¹²⁵

■ Curtea a mai susținut că remediul compensatoriu francez este accesibil și adecvat, întrucât evoluția jurisprudenței a obligat tribunalele interne administrative să recunoască faptul că încarcerarea într-o celulă în condiții inadecvate, care nu respectau standardele garantate, putea să rezulte în cereri compensatorii.¹²⁶

121. Vezi *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 225.

122. Vezi *Dzelili v. Germany*, App. No. 65745/01, hotărârea din 10 noiembrie 2005, paragraful 85.

123. Vezi *Ananyev and Others v. Russia*, paragraful 226.

124. Vezi spețele *Latak v. Poland* și *Lominski v. Poland*, App. Nos. 52070/08 și 33502/09, hotărârile din 12 octombrie 2010, urmare a hotărârilor pilot date de Curte în spețele *Orchowski v. Poland* și *Norbert Sikorski v. Poland*, Nos. 17885/04 și 17559/05, hotărârile din 22 octombrie 2009.

125. Vezi *Latak v. Poland*, paragraful 80.

126. Vezi *Rhazali and Others v. France*, App. No. 37568/09, hotărârea din 10 aprilie 2012; *Théron v. France*, App. No. 21706/10, 2 aprilie 2013; *Lienhardt v. France*, App. No. 12139/10, hotărârea din 13 septembrie 2011.

B. Anchete în contextul presupuselor încălcări ale Articolelor 2 și 3 din Convenție

Convenția este concepută să garanteze drepturi practice și efective, nu teoretice sau iluzorii.¹²⁷ Din această perspectivă, combinată cu datoria generală către stat conform Articolului 1 din Convenție, „să se asigure pentru toți cei aflați în jurisdicția sa drepturile și libertățile exprimate în Convenție”, Articolele 2 și 3 cuprind cerințe procedurale. Nu este de ajuns ca autoritățile să se abțină de la încălcarea prevederilor Convenției, ele trebuie, când există argumente pentru o presupusă încălcare a Articolelor 2 și 3, să conducă o anchetă eficientă, capabilă să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili.¹²⁸ Scopul unei astfel de anchete este să asigure aplicarea efectivă a legislației interne care protejează dreptul la viață și, în cazul în care sunt implicați funcționari publici sau organe de stat, să-i facă răspunzători de decesele sau de tratamentele contrarii Articolului 3 care s-au întâmplat din vina lor.¹²⁹

Obligația procedurală care se desprinde din Articolul 2 le cere autorităților să acționeze din proprie inițiativă, de îndată ce problema le-a fost adusă la cunoștință; nu o pot lăsa pe seama rudelor celor mai apropiate, ca acestea să depună o plângere oficială ori să-și asume răspunderea pentru începerea procedurilor investigatorii.¹³⁰ În ce privește Articolul 3, obligația procedurală se declanșează atunci când declarațiile despre existența unui tratament interzis sunt „argumentabile”.¹³¹

Această obligație se aplică atunci când faptele presupuse pot fi atribuite statelor, fie că aceasta se întâmplă, de exemplu, în contextul recurgerii la forță din partea agenților statului, al unei detenții,¹³² operațiunilor de menținere a ordinii,¹³³ sau conflictelor armate.¹³⁴ Se aplică de asemenea

127. Acest principiu a fost reafirmat în mod constant, începând cu cazul *Airey v. Ireland*, App. No. 6289/73, 9 octombrie 1979, paragraful 24.

128. Vezi hotărârea de principiu în cazul *McCann and Others v. the United Kingdom*, App. No. 18984/91, 27 septembrie 1995. Mai recent, vezi *Mosendz v. Ukraine*, App. No. 52013/08, 17 ianuarie 2013, paragraful 94, în problema obligației de anchetă în contextual Articolului 2; vezi *Virabyan v. Armenia*, App. No. 40094/05, 2 octombrie 2012, paragraful 161, în problema obligației de anchetă în contextual Articolului 3.

129. Vezi *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*, App. No. 55721/07, 7 iulie 2011, paragraful 163.

130. Vezi *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*, paragraful 165; *Nihayet Arici and Others v. Turkey*, App. Nos. 24604/04 și 16855/05, 23 octombrie 2012, paragraful 159.

131. Vezi *Chiriță v. Romania*, App. No. 37147/02, hotărârea din 6 septembrie 2007.

132. Vezi, de exemplu, *Carabulea v. Romania*, App. No. 45661/99, 13 iulie 2010.

când „o neglijență atribuită funcționarilor ori organismelor de stat depășește o greșală de judecată sau o lipsă de atenție, în aceea că autoritățile respective, înțelegând pe deplin consecințele probabile și neținând cont de puterea cu care au fost investite, nu au luat măsurile necesare și suficiente pentru a evita pericolul în care a fost pusă viața victimei”.¹³⁵ Obligația procedurală se mai aplică atunci când faptele presupuse sunt atribuite indivizilor privați, de exemplu în contextul violenței domestice¹³⁶ sau al malpraxisului;¹³⁷ Curtea a confirmat că Articolele 2 și 3 se aplică relațiilor individuale.¹³⁸

Pentru a fi eficientă, ancheta trebuie să întrunească anumite cerințe. Persoanele responsabile trebuie să fie independente de cele implicate în evenimente: aceasta nu implică numai absența unei legături ierarhice sau instituționale, ci și independență în termeni practici.¹³⁹ Ancheta trebuie să fie promptă și amănunțită, autoritățile trebuie întotdeauna să facă eforturi serioase pentru a afla ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite ori nefondate pentru a pune capăt investigației sau pe care să le folosească drept bază a deciziilor lor.¹⁴⁰ Autoritățile trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura probele legate de un incident, inclusiv, între altele, depozitiile martorilor oculari și probele de medicină legală, care trebuie asigurate printr-o examinare amănunțită a stării de sănătate a victimei.¹⁴¹ Ancheta trebuie să fie capabilă să conducă la

133. Vezi, de exemplu, *Association “21 December 1989” and Others v. Romania*, App. No. 33810/07, 24 mai 2011; *Giuliani and Gaggio v. Italy*, App. No. 23458/02, hotărârea Marii Camere din 24 martie 2011.

134. Vezi de exemplu *Isayeva v. Russia*, App. No. 57950/00, hotărârea din 24 februarie 2005, paragrafele 180 și 210; *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*, paragraful 164.

135. Vezi *Jasinskis v. Latvia*, App. No. 45744/08, hotărârea din 21 decembrie 2010, paragraful 73; speță privind moartea, în timp ce se afla în custodia poliției, a unui individ surdo-mut rănit, căruia polițiștii i-au confiscat toate mijloacele de comunicație și i-au refuzat orice asistență medicală.

136. Vezi, de exemplu, *C.A.S. and C.S. v. Romania*, App. No. 26692/05, 20 martie 2012, privind presupunerile de violență sexuală comisă de un individ împotriva copilului său.

137. Vezi *Silih v. Croatia*, hotărârea Marii Camere din 9 aprilie 2009, paragraful 154, privind moartea în spital a unei persoane în urma unei reacții alergice la un medicament prescris de doctorul de gardă.

138. Vezi, de exemplu, *Osman v. the United Kingdom*, hotărârea Marii Camere din 28 octombrie 1998, un caz în care un profesor l-a omorât pe tatăl unui elev.

139. Vezi *Anca Mocanu and Others v. Romania*, App. Nos. 10865/09, 45886/07 și 32431/08, hotărârea din 13 noiembrie 2012, paragraful 221; *Jasinskis v. Latvia*, paragrafele 74-81.

140. Vezi *El-Masri v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”*, App. No. 39630/09, 13 decembrie 2012, paragraful 183; *Jasinskis v. Latvia*, paragraful 79.

identificarea și pedepsirea celor responsabili, ceea ce reprezintă o obligație a mijloacelor, nu a rezultatelor.¹⁴² Victima trebuie să poată participa efectiv la anchetă¹⁴³, sau familia ei trebuie să ia parte la procedură pe cât este necesar pentru protecția intereselor sale legitime.¹⁴⁴ În plus, acolo unde atacul are motivație rasistă, ancheta trebuie urmărită „cu vigoare și imparțialitate, ținându-se cont de necesitatea de a reafirma continuu condamnarea rasismului de către societate”.¹⁴⁵ În sfârșit, trebuie reamintit că obligația statelor de a desfășura o anchetă eficientă continuă să se aplice și în cazul în care condițiile de securitate sunt dificile, inclusiv în contextul conflictului armat.¹⁴⁶

Curtea a mai indicat că, în contextul presupuselor încălcări ale Articolelor 2 și 3 din Convenție, „Articolul 13 solicită să se efectueze, pe lângă plata compensației, acolo unde este cazul, o anchetă amănunțită și eficientă, capabilă să conducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili, incluzând accesul efectiv al reclamantului la procedura de investigare”. Curtea consideră că „cerințele Articolului 13 depășesc obligația statului contractant de a desfășura o anchetă eficientă”, conform Articolelor 2 și 3.¹⁴⁷

-
141. Vezi *Timofejevi v. Latvia*, App. No. 45393/02, hotărârea din 11 decembrie 2012, paragrafele 94 și 99, speță în care Curtea a menționat că pare foarte improbabil ca, în timpul unui test de medicină legală care a durat aproximativ zece minute, să se fi efectuat o examinare completă a stării de sănătate a solicitantului, și *Vovruško v. Latvia*, App. No. 11065/02, hotărârea din 11 decembrie 2012, paragrafele 42-49, speță în care expertul în medicină legală și-a bazat examinarea doar pe un raport medical, fără să-l examineze pe solicitant în persoană.
 142. Vezi *Savitsky v. Ukraine*, App. No. 38773/05, 26 iulie 2012, paragraful 99.
 143. Vezi *El-Masri v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”*, paragraful 184.
 144. Vezi *Seidova and Others v. Bulgaria*, App. No. 310/04, 18 noiembrie 2010, paragraful 52.
 145. Vezi *Menson v. the United Kingdom*, App. No. 47916/99, hotărârea din 6 mai 2003.
 146. Vezi, de exemplu, *Isayeva v. Russia*, App. No. 57950/00, hotărârea din 24 februarie 2005, paragrafele 180 și 210; *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*, paragraful 164.
 147. Vezi, de exemplu, în cazul deceselor dubioase, *Isayev and Others v. Russia*, App. No. 43368/04, 21 iunie 2011, paragrafele 186-187; *Anguelova v. Bulgaria*, App. No. 38361/97, 13 iunie 2002, paragraful 161; *Mahmut Kaya v. Turkey*, App. No. 22535/93, hotărârea din 28 martie 2000, paragraful 107; și în privința presupunerilor de maltratare, vezi, de exemplu, *El-Masri v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”* de mai sus, paragraful 255; *Labita v. Italy*, App. No. 26772/95, 6 aprilie 2000, paragraful 131.

Când ancheta nu este eficientă, această ineficiență subminează eficacitatea altor remedii, inclusiv a posibilității de a intenta o acțiune civilă pentru daune.¹⁴⁸ Curtea consideră într-adevăr că, în absența anchete eficiente, capabile să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili, solicitarea unei compensații este teoretică și iluzorie.¹⁴⁹ În termeni de neglijență medicală, un apel în fața unei instanțe civile poate totuși, prin el însuși sau împreună cu un recurs în fața unei instanțe penale, să determine pagubele relevante și, acolo unde este cazul, să asigure punerea în aplicare a unor sancțiuni civile corespunzătoare, precum compensarea daunelor și publicarea hotărârilor.¹⁵⁰ Totuși, acolo unde daunele medicale se bazează pe o eroare medicală făcută de individul respectiv, eficacitatea anchetei este esențială pentru posibilitatea unei acțiuni civile reușite. În consecință, Curtea a subliniat importanța unei legături între daunele provocate de doctor și noțiunea de pericol privind practicarea profesiei în asigurarea unor remedii mai eficiente privind compensațiile pentru daune provocate pacienților.¹⁵¹

Exemple de bune practici

■ Sistemul legislativ român prevede ca un procuror public să conducă ancheta și să hotărască dacă inițiază urmărirea presupușilor autori. Dacă este emisă o decizie de întrerupere a anchetei penale, există posibilitatea, conform Articolului 278 din Codul de Procedură Penală, de a face apel înaintea unei instanțe, care poate, în urma examinării legislației interne și a probelor, inclusiv a declarațiilor martorilor și a raportului medical, să hotărască dacă se va efectua o urmărire penală sau se vor lua alte măsuri investigatorii. Curtea a stabilit deja că un astfel de remediu este efectiv, conform Convenției.¹⁵² În plus, o acțiune civilă, în conformitate cu Articolele 998 și 999 din Codul Civil poate rezulta, acolo unde încălcarea dreptului la viață nu a fost intenționată, în recunoașterea încălcării aspectelor procedurale ale Articolelor 2 și 3, și în remedierea daunele suferite.¹⁵³

148. *Vezi Isayev and Others v. Russia* de mai sus, paragraful 189.

149. *Vezi El-Masri v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"* de mai sus, paragraful 261; *Cobzaru v. Romania*, App. No. 48254/99, 26 iulie 2007, paragraful 83; *Carabulea v. Romania*, App. No. 45661/99, 13 iulie 2010, paragraful 166; *Soare and Others v. Romania*, App. No. 24329/02, 22 februarie 2011, paragraful 195.

150. *Vezi Floarea Pop v. Romania*, App. No. 63101/00, 6 aprilie 2010, paragraful 38.

151. *Vezi Eugenia Lazar v. Romania*, App. No. 32146/05, 16 februarie 2010, paragrafele 90-91.

152. *Vezi Ciubotaru v. Romania*, App. No. 33242/05, hotărârea din 10 ianuarie 2012, paragraful 59; *Stoica v. Romania*, App. No. 42722/02, 4 martie 2008, paragrafele 105-109; și *Chiriță v. Romania*, App. No. 37147/02, 29 septembrie 2009, paragraful 99.

C. Remedii interne împotriva relocării

Articolul 13 din Convenție, combinat cu Articolele 2 și 3, pretinde ca persoana în cauză să aibă dreptul la un remediu suspensiv pentru o plângere argumentabilă privind expunerea sa, în caz de expulzare, la un pericol real de maltratare, contrar Articolului 3 din Convenție, sau la un pericol real de încălcare a dreptului la viață, protejat de Articolul 2 din Convenție.¹⁵⁴ Același principiu se aplică și în cazul plângerilor legate de Articolul 4 din Protocolul Nr. 4.¹⁵⁵

Din contră, un remediu cu efect suspensiv nu este cerut în mod normal atunci când se invocă un alt drept din Convenție în combinație cu Articolul 13.

Eficacitatea unui remediu necesită de asemenea o atenție deosebită din partea unei autorități naționale,¹⁵⁶ o analiză independentă și riguroasă a reclamației privind existența unor motive substanțiale de temeri în legătură cu un pericol real de tratament contrar Articolului 3,¹⁵⁷ și o promptitudine deosebită. Examinarea plângerilor bazate pe Articolele 2 și 3 din Convenție nu trebuie să țină cont nici de ceea ce ar fi putut face persoana respectivă pentru ca expulzarea să fie justificată, nici de amenințarea la siguranța națională, așa cum poate ea fi percepută de statul care efectuează expulzarea.¹⁵⁸

Autoritățile nu trebuie, în practică, să facă remediile să fie ineficiente și, prin urmare, indisponibile. Acesta ar fi cazul, de exemplu, când o relocare s-ar petrece într-o grabă nejustificată. Curtea a considerat astfel, într-o cauză implicând Articolul 13 în combinație cu Articolul 8 din Convenție, că scurtimea intervalului între atenționarea Curții de către reclamant și executarea hotărârii de relocare a împiedicat, în practică, orice examinare a argumentelor reclamantului și prin urmare orice suspendare posibilă a relocării.¹⁵⁹ Tot astfel, Curtea a considerat că expulzarea unui reclamant la o zi lucrătoare după notificarea hotărârii de respingere a cererii de azil l-

153. Vezi *Floarea Pop v. Romania*, paragraful 47; *Csiki v. Romania*, App. No. 11273/05, 5 iulie 2011.

154. Vezi *De Souza Ribeiro v. France*, App. No. 22689/07, hotărârea Marii Camere din 13 decembrie 2012, paragraful 82.

155. Vezi *Conka v. Belgium*, App. No. 51564/99, hotărârea din 5 februarie 2012, paragrafele 81-84.

156. Vezi *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, App. No. 36378/02, 12 aprilie 2005, paragraful 448.

157. Vezi *Jabari v. Turkey*, App. No. 40035/98, hotărârea din 11 iulie 2000, paragraful 50.

158. Vezi *Chahal v. the United Kingdom*, App. No. 22414/93, paragrafele 150-151.

159. Vezi *De Souza Ribeiro v. France* de mai sus, paragraful 95.

a privat în practică pe acesta de posibilitatea introducerii unui apel împotriva deciziei negative, deși un astfel de apel era în teorie disponibil.¹⁶⁰

Curtea a mai subliniat importanța garantării față de persoanele pasibile de o măsură de relocare a dreptului de a obține suficiente informații pentru a le permite acces efectiv la procedurile care trebuie urmate, sau informații de acces la organizații care oferă consultanță juridică;¹⁶¹ dificultățile întâlnite pot fi agravate de necunoașterea limbii, dacă nu se oferă interpreți pe perioada pregătirii cererii de azil.¹⁶²

În privința accelerării procedurilor de solicitare a azilului, Curtea a recunoscut că ele pot facilita tratamentul unor cereri în mod clar abuzive ori nefondate și a considerat că reexaminarea unei cereri de azil printr-un proces prioritar nu privează un deținut străin de un remediu efectiv *per se*, atâta timp cât o cerere inițială a fost supusă unei examinări amănunțite în contextul unei proceduri normale de solicitare a azilului.¹⁶³ Totuși, atunci când procesul de prioritate se aplică cererii inițiale, și nu în contextul unei reexaminări, acest lucru poate provoca inadecvențe în eficacitatea remediei exercitate. Combinația mai multor circumstanțe¹⁶⁴ poate pune astfel sub semnul îndoielii accesibilitatea practică a unor astfel de remedii, chiar dacă teoretic ele sunt disponibile.

Exemple de bune practici

- În Franța, eficacitatea unui remediu cu efect suspensiv total în fața tribunalelor administrative împotriva hotărârilor privind relocarea și țara de destinație a fost recunoscută de Curte, care consideră că acesta este un remediu care trebuie eșuat în totalitate.¹⁶⁵
- În Elveția, toți aplicanții pentru azil pot rămâne în țară până ce procedurile biroului federal pentru migrații au luat sfârșit. Hotărârea acestui birou poate fi ulterior contestată la tribunalul federal administrativ.

160. Vezi *Labsi v. Slovakia*, App. No. 33809/08, 15 mai 2012, paragraful 139.

161. Vezi *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, App. No. 27765/09, 23 februarie 2012, paragraful 204; *M.S.S. v. Belgium and Greece*, App. No. 30696/09, 21 ianuarie 2011, paragrafele 304-309.

162. Vezi *I.M. v. France*, App. No. 9152/09, hotărârea din 2 februarie 2012, paragraful 145.

163. Vezi *Sultani v. France*, App. No. 45223/05, hotărârea din 20 septembrie 2007, paragrafele 64-65.

164. Vezi *I.M. v. France*, paragraful 142.

165. Vezi *H.R. v. France*, App. No. 647809/09, hotărârea din 22 septembrie 2011, paragraful 79; *R.N. v. France*, App. No. 49501/09, hotărârea din 27 noiembrie; *Mi. L. v. France*, App. No. 23473/11, hotărârea din 11 septembrie 2012, paragraful 34.

Acest apel are în principiu un efect suspensiv drept remediu: tribunalul federal administrativ poate reinstaura efectul suspensiv și nu este constrâns de retragerea efectului suspensiv de către biroul federal pentru migrații.¹⁶⁶

■ În Suedia, problemele privind dreptul migranților de a intra și de a rămâne în țară sunt rezolvate de trei instanțe: Consiliul pentru Migrații, Tribunalul pentru Migrații și Curtea de Apel pentru Migrații. Solicitanții au dreptul de a fi reprezentați înaintea acestor organisme de un avocat numit de Consiliul pentru Migrații. Toate procedurile au efect suspensiv. În urma depunerii unei contestații, Curtea de Apel pentru Migrații decide mai întâi dacă trebuie să permită înaintarea apelului, adică dacă există motive speciale pentru audierea cauzei sau dacă hotărârea Curții de Apel pentru Migrații poate conta ca precedent. Dacă apelul este permis, Curtea de Apel pentru Migrații va decide cauza privind meritele, ea având jurisdicție deplină pentru examinarea legalității hotărârii contestate și meritele cauzei. Curtea a considerat că aceasta constituie un remediu efectiv.¹⁶⁷ În plus, Consiliul pentru Migrații poate decide să reexamineze cauza dacă se poate presupune, pe baza unor noi circumstanțe, că există impedimente pentru aplicarea ordinului de deportare sau de expulzare, iar aceste circumstanțe nu au putut fi invocate anterior sau migrantul demonstrează că are un motiv valabil pentru care nu a putut face asta. Aceste proceduri de reexaminare sunt amânunțite și suspensive. Curtea a considerat de asemenea că acesta reprezintă un remediu efectiv.¹⁶⁸

D. Remedii privind neexecutarea hotărârilor judecătorești interne

Dreptul efectiv de acces la o instanță, protejat de Articolul 6 din Convenție, include dreptul de a obține punerea în aplicare fără întârziere nejustificată a unei hotărâri judecătorești. Astfel că o întârziere nejustificată de mare în aplicarea unei hotărâri judecătorești poate încălca Articolul 6. Executarea întârziată în mod nejustificat a hotărârilor tribunalelor interne poate de asemenea să încalce dreptul unei persoane de a se bucura în liniște de bunurile sale, conform Articolului 1 din Protocolul 1 al Convenției. Justificarea oricărei întârzieri se va determina în funcție de complexitatea procedurilor de punere în aplicare, de propriul comportament al solicitantului și al autorităților competente, cât și de cantitatea și natura compensației acordate de tribunal.¹⁶⁹

166. Vezi *Reza Sharifi v. Switzerland*, App. No. 69486/11, hotărârea din 4 decembrie 2012.

167. Vezi *Haji Hussein v. Sweden*, App. No. 18452/11, hotărârea din 20 septembrie 2011.

168. Vezi *A.I. and Others v. Sweden*, App. No. 25399/11, hotărârea din 9 octombrie 2012.

169. Vezi, de exemplu, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, App. No. 40450/04, hotărârea din 15 octombrie 2009 ("Ivanov"), paragrafele 51-53.

Încălcărilor provocate de neexecutarea hotărârilor judecătorești interne, în special acele împotriva statului însuși, sunt printre cele mai frecvente tipuri observate de Curte. Astfel de încălcări sunt adesea cauzate de probleme de sistem ori structură.¹⁷⁰ Este obligația statului să ia măsuri ca hotărârile finale împotriva organelor sale, a entităților sau companiilor deținute ori controlate de stat, să fie puse în aplicare în conformitate cu cerințele Convenției. Lipsa fondurilor nu constituie un motiv care să justifice pasivitatea statului. Statul este responsabil pentru punerea în aplicare a hotărârilor finale, dacă factorii care împiedică sau blochează aplicarea lor în totalitate și la timp se află sub controlul său.¹⁷¹

În astfel de situații, Curtea găsește de asemenea încălcări ale dreptului la un remediu efectiv conform Articolului 13 din Convenție. Hotărârile pilot ale Curții, sau alte hotărâri de principiu privitoare la aceste chestiuni oferă astfel îndrumări extinse și autoritare în legătură cu trăsăturile esențiale cerute de remediile efective pentru neexecutarea hotărârilor judecătorești interne. Îndrumări suplimentare pot fi găsite în diferite documente pregătite în contextul supravegherii executării hotărârilor judecătorești de către Comitetul de Miniștri.¹⁷² Trebuie de asemenea amintit că această chestiune este strâns legată de aceea a remediilor efective pentru durata excesivă a procedurilor, în privința căreia Comitetul de Miniștri a adresat anterior o recomandare statelor membre, însoțită de un Ghid de bune practici.¹⁷³

170. Conform celui de-al 5-lea raport anual al Comitetului de Miniștri privind supravegherea hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, așteptau înaintea Comitetului de Miniștri în 2011 cazuri sau grupuri de cazuri implicând probleme structurale ori complexe importante legate de neexecutarea hotărârilor judecătorești interne în Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Grecia, Federația Rusă, Italia, Republica Moldova, Serbia și Ucraina. În ultimii ani, Comitetul de Miniștri s-a ocupat de asemenea probleme și în Albania, Croația și Georgia.

171. Vezi, de exemplu, Ivanov, paragraful 54.

172. Vezi concluziile Mesei Rotunde privind „Remedii efective împotriva neexecutării sau executării întârziate a hotărârilor judecătorești interne” (Strasbourg, 15-16 martie 2010; doc. CM/Inf/DH(2010)15) și concluziile Mesei Rotunde privind „Neaplicarea hotărârilor judecătorești interne în statele membre: măsuri generale în scopul punerii de acord cu hotărârile Curții Europene” (Strasbourg, 21-22 iunie 2007; doc. CM/Inf/DH(2007)33); referințe suplimentare apar mai jos.

173. Vezi CM/Rec(2010)3.

i. Remedii expeditiv

Un remediu care grăbește punerea în aplicare este de preferat. Făcând comparații cu jurisprudența sa privind remediile pentru durata excesivă a procedurilor,¹⁷⁴ Curtea a afirmat că „orice mijloace interne pentru prevenirea unei încălcări prin asigurarea unei aplicări timpurii este, în principiu, de cea mai mare valoare”.¹⁷⁵ Statul nu trebuie, totuși, să tolereze o situație de neexecutare ori de întârziere nejustificată în executarea hotărârilor tribunalelor interne împotriva autorităților de stat, obligând astfel părțile care au câștig de cauză la astfel de mijloace. „Sarcina de a se supune unei astfel de hotărâri revine în primul rând autorităților de stat, care trebuie să folosească toate mijloacele disponibile în sistemul legislativ intern pentru a grăbi punerea în aplicare, prevenind astfel încălcări ale Convenției.”¹⁷⁶

Data fiind legătura dintre cele două chestiuni, se pot face paralele cu Recomandarea Comitetului de Miniștri CM/Rec(2010)3 privind remediile efective pentru durata excesivă a procedurilor. Astfel, prin analogie, statele trebuie:

- să ia toate măsurile necesare pentru ca hotărârile judecătorești interne să fie executate într-o perioadă rezonabilă;
- să asigure existența mecanismelor de identificare a hotărârilor care riscă să nu fie executate la timp, cât și a cauzelor respective, în scopul de a preveni astfel de încălcări ale Articolului 6 în viitor;

174. Vezi, de exemplu, *Scordino v. Italy (No. 1)*, App. No. 36813/97, hotărârea Marii Camere din 29 martie 2006, paragraful 183: „Cea mai bună soluție în termeni absoluți, este, indiscutabil, ca în multe domenii, prevenirea. Curtea ... a afirmat în mai multe cazuri că Articolul 6, paragraful 1, impune statelor contractante datoria de a organiza sistemele lor judiciare astfel încât instanțele lor să-și îndeplinească ... obligația de a audia cauzele într-o perioadă de timp rezonabilă. Acolo unde sistemul judiciar este deficitar în această privință, cea mai eficientă soluție este un remediu care să grăbească procedurile pentru a le împiedica să devină excesiv de lungi. Un astfel de remediu oferă un avantaj de netăgăduit asupra unui remediu care acordă doar compensații, deoarece previne de asemenea descoperirea unor încălcări succesive în legătură cu același set de proceduri și nu doar repară încălcarea a posteriori, așa cum face un remediu reparator de tipul celor prevăzute de legislația italiană, de exemplu”. Vezi de asemenea Recomandarea CM/Rec(2010)3 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind remediile efective pentru durata excesivă a procedurilor, împreună cu Ghidul de bune practici care o însoțește.

175. Vezi, de exemplu, *Burdov v. Russia (No. 2)*, App. No. 33509/04, hotărârea din 15 ianuarie 2009, paragraful 98.

176. *Ibid.*

- să recunoască faptul că atunci când o problemă de sistem provoacă eșecul de a pune în aplicare hotărârile judecătorești interne, sunt necesare măsuri de rezolvare a acestei probleme, cât și a efectelor ei în cazuri individuale;
- să ia măsuri pentru a grăbi executarea hotărârilor judecătorești interne care riscă să se prelungească excesiv de mult, pentru a preveni acest lucru.

Urmare a supravegherii executării hotărârilor Curții, Comitetul de Miniștri a subliniat câteva aspecte specifice care ar trebui rezolvate pentru a se asigura eficacitatea remediilor expeditivă, după cum urmează:

- asigurarea unui cadru legislativ/regulator adecvat;¹⁷⁷
- asigurarea de suficiente resurse bugetare pentru a acoperi eventualele lipsuri de fonduri de stat;¹⁷⁸
- dezvoltarea obligației de plată din partea statului în caz de întârzieri, inclusiv prin măsuri de forță;¹⁷⁹
- stabilirea datoriilor efective ale funcționarilor publici și ale altor autori pentru eșuarea punerii în aplicare a hotărârilor;¹⁸⁰
- reintroducerea sistemului executorilor judecătorești;¹⁸¹ asigurarea eficacității plângerii constituționale sau altor forme de remedii judiciare, unde este cazul (vezi și secțiunea IV din prezentul document).¹⁸²

177. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2010)22 privind Bosnia and Herzegovina, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

178. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, SG/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

179. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

180. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia.

181. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

182. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia.

Îndrumări suplimentare se pot găsi în alte texte relevante ale Comitetului de Miniștri, cât și ale Comisiei Europene privind Eficiența Justiției (CEPEJ).¹⁸³

ii. Remedii compensatorii

Deși o abordare expeditivă este de preferat, Curtea a acceptat ca statele să poată alege să introducă doar un remediu compensatoriu, fără ca acel remediu să fie considerat ca inefectiv. Efectivitatea unui astfel de remediu depinde de satisfacerea următoarelor cerințe:

- o acțiune pentru solicitarea compensațiilor trebuie audiată într-un timp rezonabil;
- compensația trebuie plătită prompt și în general nu mai târziu de șase luni de la data când hotărârea care acordă compensația devine aplicabilă;
- regulile procedurale care guvernează o acțiune compensatorie trebuie să se conformeze principiului corectitudinii, garantat de Articolul 6 din Convenție;
- regulile privind costurile procedurilor legale nu trebuie să exercite o presiune excesivă asupra reclamanților, atunci când acțiunea lor este justificată;
- nivelul compensațiilor nu trebuie să fie nejustificat în comparație cu sumele acordate de Curte în cazuri similare.¹⁸⁴

Există o presupunere puternică dar argumentabilă că procedurile excesiv de lungi vor provoca daune non-materiale. Această presupunere este în special solidă în cazul întârzierilor excesive a punerii în aplicare de către stat a unei hotărâri judecătorești pronunțate împotriva lui.¹⁸⁵

183. Vezi, în special, Recomandările Comitetului de Miniștri către statele membre, Rec(2003)16 privind executarea hotărârilor administrative și judiciare în domeniul legislației administrative și Rec (2003)17 privind punerea în aplicare, și Liniile Directoare CEPEJ privind implementarea superioară a existentei Recomandări a Consiliului Europei privind punerea în aplicare (doc. CEPEJ(2009)11REV2).

184. Vezi Ivanov, paragraful 99.

185. *Ibid*, paragraful 100.

Supravegherea executării hotărârilor Curții de către Comitetul de Miniștri a subliniat anumite aspecte specifice care ar trebui rezolvate pentru asigurarea eficacității remediilor compensatorii, în special pentru că vor interveni indexări automate și dobânzi de întârziere pentru plățile neonorate la timp.¹⁸⁶

Se poate observa tendința Curții de a lăsa statului o marjă largă de apreciere în organizarea unui remediu compensatoriu intern „într-o manieră conformă propriului ei sistem legislativ și tradițiilor sale și nivelului de trai al țării în cauză”.¹⁸⁷ În această privință, Curte a acceptat, în legătură cu remediile compensatorii efective interne pentru durata excesivă a procedurilor, că „va fi ... mai ușor pentru instanțele interne să țină cont de sumele acordate de statul respectiv pentru alte tipuri de daune ... și să se bazeze pe convingerile lor cele mai profunde, chiar dacă acest lucru ar rezulta în acordarea unor sume mai mici decât cele fixate de Curte în cazuri asemănătoare”.¹⁸⁸

Exemple de bune practici

■ În Serbia, în 2012, Curtea Constituțională a adus jurisprudența sa în conformitate cu cea a Curții de la Strasbourg, cu scopul de a ordona statului să plătească, din fondurile proprii, sumele datorate în urma hotărârilor finale împotriva unei companii de stat care era supusă procedurilor de insolvență. În consecință, Curtea a considerat că recursul constituțional va reprezenta de atunci înainte un remediu efectiv în astfel de cazuri, deși anterior nu considerase astfel.¹⁸⁹

186. Vezi, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

187. Vezi Ivanov, paragraful 99.

188. Vezi, de exemplu, *Apicella v. Italy*, App. No. 64890/01, hotărârea Marii Camere din 29 martie 2006, paragraful 78.

189. Vezi *Marinković v. Serbia*, App. No. 5353/11, hotărârea din 29 ianuarie 2013, paragraful 59.

IV. Remedii interne generale

Un remediu general, în contextul Articolului 13 din Convenție, este unul care are ca scop să redreseze o încălcare din partea unei autorități publice a drepturilor și libertăților exprimate în Convenție, fără să fie limitat în aplicare de un context factual ori legal. Deși Articolul 13 obligă statele să ofere un remediu efectiv „oricărei persoane” ale cărei drepturi și libertăți sunt încălcate, el nu cere statelor părți să ofere un remediu general ca atare.

Principiile generale aplicabile eficacității remediilor interne din perspectiva Articolului 13 se aplică și în privința eficacității remediilor generale.¹⁹⁰ În termeni generali, aceasta înseamnă că remediile generale trebuie să fie efective, suficiente și accesibile (vezi și secțiunea II de mai sus).

S-ar putea distinge două tipuri mari de remedii generale interne: pe de o parte, posibilitatea indivizilor din anumite state părți să se bazeze pe prevederile Convenției înaintea oricărui judecător în cursul procesului; iar pe de alta, plângerile constituționale.

O formă de remediu general poate fi văzut în faptul că Convenția poate fi folosită ca sursă de legislație aplicabilă înaintea mai multor, sau chiar a tuturor instanțelor sau tribunalelor pentru determinarea unei cauze.¹⁹¹ Un astfel de sistem permite presupuselor încălcări ale drepturilor exprimate în Convenție să fie rezolvate într-o fază timpurie a procedurilor, în principiu fără ajutorul recursului la curți mai înalte privind legislația Convenției, rămânând ca ele să facă obiectul revizuirii, unde este cazul, instanțelor superioare interne.

190. See, for example, *Sürmeli v. Germany*, App. No. 75529/01, Grand Chamber judgment of 8 June 2006, paragraphs 97-101.

191. Remedies of this type exist in, for example, Austria (due to the constitutional status of the Convention in Austria, the Austrian authorities and courts must take account of the Convention and the Court's case law), Ireland (European Convention on Human Rights Act 2003, section 3; this remedy, before the Circuit and High Courts, is available when no other is, and to that extent may be considered subsidiary), the Netherlands (Article 6:162 of the Civil Code), Norway (Act on the Strengthening of the Position of Human Rights in Norwegian Law 1999, section 3), the United Kingdom (Human Rights Act 1998, section 8).

Se poate observa că și alte remedii interne pe baze constituționale ori legislative, pe care Curtea nu le-a considerat efective, sau asupra cărora nu a reușit încă să se pronunțe, pot totuși să rezolve anumite reclamații de încălcări.

A. Reclamații constituționale

În multe state membre, este posibil să se recurgă la curtea constituțională pentru remedii privind presupuse încălcări ale drepturilor protejate de constituția națională.¹⁹² Pe lângă furnizarea unui ultim nivel de recurs intern pentru determinarea unei reclamații, această formă de remediu general poate contribui la asigurarea interpretării și aplicării drepturilor protejate la nivel intern într-un mod consistent, având ca rezultat global întărirea mai pronunțată a acelei protecții. Prin hotărârile sale privind cazuri individuale, care devin ulterior obiect al dezbaterilor la Curtea de la Strasbourg, curtea constituțională se poate angaja direct în dialogul judiciar între nivelul național și cel european. Aceste două aspecte – de a oferi remedii și examinare judiciară la cel mai înalt nivel de presupuse încălcări ale drepturilor exprimate în Convenție – contribuie la operarea efectivă a principiului subsidiarității în cadrul sistemului general al Convenției.

Remediile generale pot juca de asemenea un rol important în a oferi un remediu efectiv în situații unde nu există un remediu specific, satisfăcând astfel cerința Articolului 13 din Convenție, de a prevedea un remediu efectiv pentru „orice persoană ale cărei drepturi și libertăți ... sunt încălcate” (sublinierea noastră). De exemplu, unele state membre au efectiv o reclamație constituțională drept remediu intern pentru presupuse încălcări ale dreptului la proces în cadrul unei perioade rezonabile de timp (Articolul 6(1) din Convenție), ca excepție la regula, altfel aplicabilă, a epuizării celorlalte remedii.

192. As in, for example, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Czech Republic, Germany, Latvia, Serbia, the Slovak Republic, Slovenia, Spain and Turkey. (A comparative study conducted for the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) in 2008 found that “constitutional complaints and similar constitutional remedies” existed in Albania, Andorra, Austria (“partially”), Azerbaijan, Croatia, Czech Republic, Cyprus, “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, Georgia, Germany, Hungary, Liechtenstein, Montenegro (“only in administrative matters”), Malta, Poland, Russian Federation, Slovakia, Slovenia, Spain, Switzerland and Ukraine: see doc. CDL-JU(2008)026, 7 November 2008.)

Constituțiile câtorva state membre prevăd astfel o formă sau alta de procedură de reclamație constituțională (sau apel) prin care un individ, și în anumite cazuri și persoane juridice,¹⁹³ se pot plânge curții constituționale naționale că un act sau o omisiune a unei autorități publice a produs o încălcare a drepturilor sale, așa cum sunt ele protejate de constituție. Astfel de remedii sunt considerate efective în sensul Articolului 13 din Convenție, atunci când drepturile protejate de constituție includ în mod explicit sau corespund în esență drepturilor exprimate în Convenție.¹⁹⁴ Curtea a afirmat că, „în ceea ce privește sistemele juridice care prevăd protecție constituțională pentru drepturi și libertăți fundamentale ... depinde de individul afectat să testeze cât de eficientă este acea protecție”.¹⁹⁵

Restricțiile privind sfera juridică a unui astfel de remediu îl pot face, în anumite circumstanțe, să devină ineficace prin prisma Articolului 13 din Convenție. De exemplu, Curtea a observat că o revizuire a curții constituționale privind reclamațiile individuale s-a dovedit ineficace atunci când o presupusă încălcare nu a rezultat din neconstituționalitatea aplicării unei prevederi legale (o chestiune care era inclusă în jurisdicția curții constituționale), ci din aplicarea ori interpretarea eronată a unei prevederi al cărei conținut nu era neconstituțional (care era în afara jurisdicției sale).¹⁹⁶ În mod similar, o reclamație constituțională se poate dovedi ineficientă ca remediu prin prisma Articolului 13 din Convenție atunci când se referă numai la prevederi legislative, și nu la hotărâri ale instanțelor obișnuite, atunci când o plângere are legătură cu acestea din urmă.¹⁹⁷

Reclamațiile constituționale sunt de regulă subsidiare: înainte de a face o reclamație constituțională, solicitantul trebuie mai întâi să fi epuizat remediile efective, accesibile înaintea instanțelor legale obișnuite. Pot

193. Ca în, de exemplu, Austria, Bosnia și Herțegovina, Federația Rusă, Letonia, Republica Cehă, Slovacia, Slovenia și Turcia.

194. În speța *Apostol v. Georgia* (App. No. 40765/02, hotărârea din 28 noiembrie 2006), Curtea a notat că niciuna dintre prevederile constituționale relevante „nu stipulează garanții împotriva neaplicării de hotărâri care să fie *cel puțin pe departe comparabile* cu cele aflate în jurisprudența Curții” (sublinierea noastră; paragraful 38).

195. Vezi, de exemplu, *Vinčić and Others v. Serbia*, App. No. 44698/06 hotărârea din 1 decembrie 2009, paragraful 51.

196. Vezi *Savics v. Latvia*, App. No. 17892/03, hotărârea din 27 noiembrie 2012, paragrafele 113-115; de asemenea *Dorota Szott-Medynska v. Poland*, App. No. 47414/99, decizia de admisibilitate din 9 octombrie 2003.

197. Vezi, de exemplu, *Rolim Comercial, S.A. v. Portugal*, App. No. 16153/09, hotărârea din 16 aprilie 2013.

exista excepții la această regulă, de exemplu când reclamația sa ar provoca un rău ireparabil solicitantului,¹⁹⁸ sau în cazuri particulare de plângeri, precum cele împotriva duratei excesive a procedurilor, depuse înaintea instanțelor obișnuite.¹⁹⁹

Felul în care este aplicat principiul subsidiarității poate, totuși, să intervină în eficacitatea unei reclamații constituționale, în contextul Articolului 13 din Convenție. De exemplu, Curtea a observat că cerința internă de a epuiza mai întâi un remediu cuprinzând un apel suplimentar de casație către Președintele Curții Supreme, atunci când remediu anterior fusese ineficient, reprezenta un obstacol împotriva accesibilității reclamației constituționale.²⁰⁰ Într-un alt caz, Curtea a observat că o cerință internă care limita sfera unei reclamații constituționale la punctele legale argumentabile înaintea Curții Supreme (în acest caz, admisibilitatea din motive statutare) „s-a dovedit un adevărat blocaj față de examinarea contestațiilor substantive ale solicitantului”, impus de curtea constituțională.²⁰¹ Atunci când o curte constituțională are libertatea de a admite o contestație cu condiția ca drepturile cetățeanului să fi fost „în mod grosolan încălcate”, cu „consecințe grave și ireparabile” pentru solicitant, în absența unei jurisprudențe suficiente privind interpretarea și aplicarea acestor condiții, reclamația constituțională „[nu poate] fi considerată cu suficientă certitudine drept un remediu efectiv în cazul solicitantului”.²⁰²

În termeni generali, pentru a fi considerată un remediu efectiv, o reclamație constituțională trebuie să fie direct accesibilă indivizilor. Astfel, Curtea a refuzat să considere, de exemplu, remediu constituțional excepțional, disponibil în Italia, drept remediu efectiv, în măsura în care numai judecătorul poate interveni la curtea constituțională, fie *ex officio*, fie la cererea uneia din părți: „în cadrul sistemului juridic italian, un individ nu poate solicita direct curții constituționale o revizuire a

198. O excepție de la acest tipar general există, de exemplu, în Azerbaijan, Germania, Letonia, Slovenia.

199. Ca în, de exemplu, Croația, Serbia.

200. Vezi *Ismayilov v. Azerbaijan*, App. No. 4439/04, hotărârea din 17 ianuarie 2008, paragrafele 39-40.

201. Vezi *Zborovskiy v. Slovakia*, App. No. 14325/08, hotărârea din 23 octombrie 2012, paragrafele 51-54.

202. Vezi *Horvat v. Croatia*, App. No. 51585/99, hotărârea din 26 iulie 2001, paragrafele 41-44. (NB: Legislația croată a fost ulterior schimbată pentru a permite reclamații constituționale fără epuizarea anterioară a altor remedii în cazurile de durată excesivă a procedurilor, indiferent de gravitatea încălcării ori de consecințele ei: vezi *Slaviček v. Croatia*, App. No. 20862/02, hotărârea admisibilității din 4 iulie 2002).

constituționalității unei legi. Numai o instanță care judecă punctele unei cauze are dreptul de a se adresa curții constituționale, fie din proprie inițiativă, fie la cererea unei părți. În consecință, o astfel de cerere nu poate reprezenta un remediu complet, în contextul Articolului 35 din Convenție”.²⁰³

Este esențial ca remediu disponibil înaintea curții constituționale să garanteze o luare de decizii eficientă. Dacă o instanță se dovedește incapabilă de a ajunge la o decizie, fie din cauza lipsei unor măsuri de siguranță împotriva unui punct mort, fie prin propriul eșec, rezultatul este că se „[restricționează] esența dreptului de acces la o instanță... [și se privează] solicitantul de un drept efectiv la determinarea apelului său constituțional”.²⁰⁴

Pentru ca procedura reclamației constituționale să constituie un remediu efectiv în sensul Articolului 13 din Convenție, ea trebuie să ofere și o reparare efectivă a încălcării. Prin urmare, curtea constituțională trebuie să aibă o gamă largă de împuterniciri. Acestea cuprind adesea declararea existenței unei încălcări;²⁰⁵ anularea deciziei, măsurii sau acțiunii contestate;²⁰⁶ dacă încălcarea se datorează unei omisiuni, obligarea autorității relevante să ia măsurile necesare;²⁰⁷ transmiterea cauzei către autoritatea relevantă pentru proceduri suplimentare, bazate pe descoperirile curții constituționale;²⁰⁸ obligarea la plata compensațiilor;²⁰⁹ și/sau ordonarea *restitutio in integrum*.²¹⁰

203. Vezi *Immobiliare Saffi v. Italy*, App. No. 22774/93, hotărârea Marii Camere din 28 iulie 1999, paragraful 42. Vezi și, de exemplu, *I.R.S. v. Turkey*, App. No. 26338/95, 28 ianuarie 2003.

204. Vezi *Marini v. Albania*, App. No. 3738/02, hotărârea din 18 decembrie 2007, paragrafele 119-123.

205. Ca în, de exemplu, Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Federația Rusă, Germania, Letonia, Republica Cehă, Republica Slovacă, Serbia și Slovenia.

206. Ca în, de exemplu, Albania, Andora, Armenia, Austria, Belgia, Germania, Republica Cehă, Republica Slovacă, Serbia și Slovenia.

207. Ca în, de exemplu, Albania, Republica Cehă, Republica Slovacă și Serbia.

208. Ca în, de exemplu, Albania, Bosnia și Herțegovina, Germania, Republica Cehă, Republica Slovacă și Slovenia.

209. Ca în, de exemplu, Austria, Bosnia și Herțegovina și Republica Slovacă.

210. Ca în, de exemplu, Republica Slovacă.

Aceste împuterniciri nu trebuie să fie doar teoretice, ci să aibă eficiență practică. De exemplu, un ordin al curții constituționale de grăbire a procedurilor trebuie să aibă efect preventiv asupra încălcărilor dreptului la proces într-o perioadă de timp rezonabilă prin accelerarea efectivă a procedurilor.²¹¹

De exemplu, o plângere privind durata excesivă a procedurilor, adresată unei curți constituționale împuternicite nu numai să declare o încălcare, ci și să ordone luarea măsurilor necesare, abținerea de la încălcări ulterioare și acordarea unei compensații adecvate, ar reprezenta „un remediu efectiv, în sensul că ar fi capabil și să prevină continuarea presupusei încălcări a dreptului... și să ofere reparații adecvate pentru o încălcare ce a avut loc deja”.²¹² Pe de altă parte, dacă puterile unei curți constituționale sunt limitate la o declarație de neconstituționalitate și o cerere către instanța în cauză de a grăbi sau încheia procedurile, fără să existe posibilitatea de a ordona măsuri specifice de accelerare ori de acordare a compensațiilor, și dacă impactul real al solicitării de proceduri ulterioare este nesigur, o reclamație constituțională s-ar putea dovedi ineficientă.²¹³

Totuși, aceasta nu înseamnă că, atunci când o curte constituțională este împuternicită doar să descopere o încălcare și să anuleze acțiunea contestată, procedura reclamației constituționale este inevitabil ineficientă ca remediu conform Articolului 13 din Convenție. O abordare „în doi timpi”, în cadrul căreia reclamantul poate cere ca procedura cauzei sale înaintea instanței inferioare să fie redeschisă, sau în altă ordine de idei, revizuită conform principiilor stabilite în hotărârea curții constituționale care a declarat încălcarea, poate constitui un remediu efectiv.²¹⁴ „Totalul” remediilor prevăzute de legislația internă poate reprezenta un remediu efectiv; ca, de exemplu, în Republica Slovacă, unde cetățenilor li se poate cere să depună o reclamație constituțională, urmată de o cerere de compensare, conform „Actului datoriilor pentru daune provocate în contextul exercitării autorității publice”.²¹⁵

211. Vezi, de exemplu, *Vičanová v. Slovakia*, App. No. 3305/04, hotărârea din 18 decembrie 2007.

212. Vezi *Andrasik and Others v. Slovakia*, App. No. 57984/00 și alții, hotărârea admisibilității din 22 octombrie 2002.

213. Vezi *Sürmeli v. Germany*, App. No. 75529/01, hotărârea Marii Camere din 8 iunie 2006, paragrafele 105-108; *Hartman v. Czech Republic*, App. No. 53341/99, hotărârea din 10 iulie 2003.

214. Vezi *Dorota Szott-Medynska v. Poland*, App. No. 47414/99, hotărârea admisibilității din 9 octombrie 2003.

215. Vezi *Omasta v. Slovak Republic*, App. No. 40221/98, hotărârea din 10 decembrie 2002.

Cerința ca curtea constituțională să le poată oferi persoanelor afectate o ușurare corespunzătoare este reflectată în distincția între reclamații constituționale „abstracte” și „specifice”. O reclamație „abstractă” i-ar permite individului, de exemplu, să conteste hotărârile instanțelor sau autorităților publice care afectează direct circumstanțele lui particulare,²¹⁶ sau care doar ar îndreptăți curtea constituțională să revizuiască constituționalitatea legilor în termeni generali și nu i-ar permite să anuleze sau să modifice măsuri specifice luate de stat împotriva unui cetățean.²¹⁷ O reclamație „specifică” face posibilă remedierea încălcărilor drepturilor și libertăților, comise de autorități ori persoane oficiale sau, atunci când încălcarea unui drept garantat de constituție este rezultatul unei alte interferențe decât o hotărâre, să-i interzică autorității în cauză continuarea încălcării dreptului și să-i ordone să restabilească starea de lucruri, dacă este posibil.²¹⁸ O astfel de reclamație constituțională face de asemenea posibilă remedierea încălcărilor rezultate imediat și direct dintr-o acțiune ori o omitere a unui organism judiciar, indiferent de faptele care au dat naștere procedurilor; abrogarea unei legi neconstituționale are ca rezultat anularea tuturor hotărârilor definitive ale instanțelor sau autorităților publice, bazate pe acea lege.²¹⁹

Exemple de bune practici

■ „Dreptul de petiție individuală înaintea curții constituționale” a fost introdus în sistemul legislativ turc în urma amendamentelor constituționale din septembrie 2010. Curtea constituțională a început să primească solicitări conform acestei prevederi începând cu 23 septembrie 2012. Curtea a observat că nu există niciun motiv să nu spună ca acest remediu nu oferă, în principiu, posibilitatea unei redresări corespunzătoare pentru reclamații în conformitate cu Convenția.²²⁰

B. Invocarea directă a prevederilor Convenției în cursul procedurilor obișnuite pentru remedii

216. Vezi, de exemplu, *Apostol v. Georgia*, op. cit., paragraful 40.

217. Vezi, de exemplu, *Vén v. Hungary*, App. No. 21495/93, hotărârea Comisiei din 30 iunie 1993.

218. Vezi, de exemplu, *Hartman v. Czech Republic*, App. No. 53341/99, hotărârea din 10 iulie 2003, paragraful 49; *Sürmeli v. Germany*, App. No. 75529/01, hotărârea Marii Camere din 8 iunie 2006, paragraful 62.

219. Vezi, de exemplu, *Riera Blume and Others v. Spain*, App. No. 37680/97, hotărârea admisibilității din 9 martie 1999; *Voggenreiter v. Germany*, App. No. 47169/99, hotărârea din 8 ianuarie 2004, paragraful 23.

220. Vezi, de exemplu, *Hasan Uzun v. Turkey*, App. No. 10755/13, hotărârea admisibilității din 30 aprilie 2013.

În sistemele legislative în care Convenția are statut de lege internă, ea este direct aplicabilă de unele sau de toate instanțele în cursul procedurilor legale obișnuite. Acest lucru permite cetățenilor care pretind că drepturile lor convenționale au fost încălcate prin acțiunea sau omisiunea unei autorități publice să caute reparare înaintea oricărei instanțe interne ori tribunal competent să judece cauza. Acesta ar fi cazul, de exemplu, în sistemele legislative moniste, unde prevederile tratatelor și rezoluțiile organizațiilor legislative internaționale, care se pot aplica tuturor cetățenilor în virtutea esenței lor, intră în vigoare în momentul publicării. În unele state părți, Convenția deține chiar precedentul în fața legislației naționale. În acest tip de sistem, prevederile auto-executorii ale tratatelor, precum drepturile Convenției, sunt imediat aplicabile de către tribunale.

Astfel de proceduri sunt guvernate de reguli procedurale standard. Instanța sau tribunalul relevant pot fi împuternicite să emită orice ordin pentru redresarea unei încălcări, fapt care poate include sau nu posibilitatea acordării unei compensații;²²¹ în mod alternativ, se poate limita la acordarea unei compensații.²²² În măsura în care instanța sau tribunalul nu are puterea să anuleze o lege, faptul că o încălcare s-a datorat unei incompatibilități fundamentale între o lege și un drept protejat nu va avea consecințe imediate pentru aplicabilitatea mai largă a acelei legi. O instanță sau un tribunal relevant poate, totuși, să declare că legea respectivă este incompatibilă cu dreptul protejat; această competență este de obicei deținută de tribunalele superioare.²²³

Ca ilustrare, în Norvegia, Convenția este încorporată în legislația națională de „Actul privind întărirea poziției drepturilor omului în legislația norvegiană” din 21 mai 1999 (Actul drepturilor omului). Conform Secțiunii 3 a acestui Act, prevederile convențiilor care au încorporate drepturile omului au prioritate în eventualitatea unui conflict cu prevederilor legislației naționale. Prevederile Convenției sunt aplicabile direct și pot fi invocate direct înaintea tuturor instanțelor norvegiene. Un tribunal se poate pronunța într-o cauză dacă o prevedere a legislației naționale este în conflict cu o prevedere a unei convenții privind drepturile omului, dar nu are competența să declare că o prevedere a legislației interne este incompatibilă în general cu prevederile privind drepturile omului. În mod similar, conform Articolului 152 § 4 din Constituția Slovaciei, interpretarea și aplicarea legilor constituționale, legilor și altor regulamente legale trebuie să fie în conformitate cu

221. Ca, de exemplu, în Regatul Unit.

222. Ca, de exemplu, în Irlanda.

223. Ca, de exemplu, în Irlanda și Regatul Unit.

constituția; iar conform Articolului 154 (c) § 1, tratatele internaționale respective, inclusiv Convenția, trebuie să aibă prioritate asupra legilor, dacă oferă o sferă mai largă drepturilor și libertăților constituționale. Efectul combinat al acestor prevederi asupra autorităților interne, când acestea aplică legea, îl reprezintă faptul că Convenția și jurisprudența relevantă a Curții constituie o îndrumare interpretativă legală privind interpretarea și reglarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale cuprinse în a doua secțiune a Constituției, creând astfel un cadru care nu poate fi depășit în cazuri specifice de respectivele autorități (vezi I. ÚS 67/03).

Exemple de bune practici

■ În Franța, Convenția are statut de înaltă lege, conform Articolului 55 din constituția din 4 octombrie 1958, care prevede că „tratatele sau înțelegerile ratificate ori aprobate corespunzător au prioritate, în urma publicării, asupra Actelor Parlamentului, supuse, față de fiecare înțelegere sau tratat, aplicării lor de către cealaltă parte”. Orice solicitant se poate baza, înaintea unei instanțe interne obișnuite, pe drepturile și libertățile exprimate în Convenție, care au un efect direct. În consecință, declarațiile de încălcare ale prevederilor Convenției trebuie invocate de cetățeni înaintea instanțelor interne, pentru a permite acestora să prevină, ori, dacă este cazul, să repare presupusa încălcare. Solicitantul trebuie să-și prezinte reclamația privind încălcarea Convenției înaintea judecătorului intern. Dacă nu, Curtea consideră solicitarea inadmisibilă pe motivul neepuizării remediilor interne.²²⁴ Acest mecanism oferă un remediu cu o rază largă de acțiune, capabil de a fi exercitat în cursul oricărei acțiuni judiciare. Un sistem similar există, de exemplu, în Austria, datorită gradului constituțional al Convenției.²²⁵

■ În Suedia, Curtea Supremă a dezvoltat o practică prin care se pot acorda despăgubiri pentru încălcări ale Convenției. Cereri de reparații pentru presupuse violări ale Convenției se pot depune la Cancelarul de Justiție. Un solicitant care a depus plângere pentru despăgubiri la Cancelarul de Justiție poate să depună o astfel de reclamație și înaintea instanțelor generale, dacă nu este mulțumit de hotărârea Cancelarului. Este de asemenea posibil să se depună plângerea direct la instanțele generale, fără a acționa pe lângă Cancelarul de Justiție. Curtea a notat că practica dezvoltată de Curtea Supremă, împreună cu cea a Cancelarului de Justiție,

224. Vezi, de exemplu, *Segame SA v. France*, App. No. 4837/06, hotărârea din 7 iunie 2012, paragrafele 68 și 71; *A.S.P.A.S. & Lasgrezas v. France*, App. No. 29953/08, hotărârea din 22 septembrie 2011, paragraful 59.

225. Vezi *Tauernfleisch Vertriebs GmbH et al. v. Austria and 21 others applications*, App. No. 36855/06, hotărârea din 12 martie 2013, paragrafele 8, 9, 23 și 24.

trebuie să fie considerate suficient de sigure pentru a reprezenta un remediu eficient și accesibil în Suedia, capabil să acorde reparații în privința presupuselor încălcări ale Convenției, și să se aștepte ca potențialii solicitanți să depună o reclamație internă pentru a cere compensații pentru presupuse încălcări ale Convenției înainte de se adresa Curții.²²⁶

226. Vezi *Eriksson v. Sweden*, App. No. 60437/08, hotărârea din 12 aprilie 2012, §52, cf. și *Berg v. Sweden*, App. No. 26427/06, hotărârea din 29 noiembrie 2011 și *Eskilsson v. Sweden*, App. No. 14628/08, hotărârea din 24 ianuarie 2012.

V. Luarea în considerare a Convenției de către curțile și instanțele naționale

Fiecare Înalță Parte Contractantă la Convenție este obligată, conform Articolului 1, să asigure drepturile exprimate în Convenție oricărei persoane din jurisdicția proprie, iar conform Articolului 46, să pună în aplicare hotărârile definitive ale Curții în cauzele la care este parte. În măsura în care Curtea este încurajată să fie consistentă în interpretarea Convenției,²²⁷ este de dorit pentru toate ramurile statului, inclusiv curțile și instanțele naționale, să ia în considerare interpretarea stabilită de Curte a Convenției în cazurile împotriva tuturor Înalțelor Părți Contractante. Acest lucru poate ajuta la prevenirea încălcărilor Convenției. Eficiența unui remediu intern poate fi de asemenea mult sporită dacă el poate răspunde la interpretările în evoluție ale Curții în legătură cu Convenția, în conformitate cu doctrina instrumentului viu, fără să se aștepte ca aceasta să fie reflectată în mod specific în descoperirea unei încălcări împotriva Înaltei Părți Contractante respective.

Declarația de la Brighton atrage atenția importanței dialogului între Curte, pe de o parte, și curțile și instanțele naționale, pe de alta.²²⁸ Aceasta se întâmplă nu doar prin întâlniri între judecători, ci în special prin schimbul de idei și principii, așa cum apar ele exprimate în hotărâri. Dacă instanțele și curțile naționale pot lua în considerare principiile Convenției și jurisprudența Curții, ele le pot discuta în cadrul deciziilor pe care le iau, iar Curtea însăși poate apoi să influențeze și să fie influențată de această analiză. Aceasta îmbogățește și extinde efectul rolului jucat de Curte în interpretarea autoritară a Convenției. În declarația de la Brighton,²²⁹ statele părți își exprimă determinarea de a facilita această relație.

În multe sisteme legislative, o curte sau un tribunal pot lua în considerare orice sursă ori interpretare legală, în special când este vorba de un punct nou, în privința căruia nu există nicio autoritate în propriul său sistem legislativ. De exemplu, o curte poate avea în vedere nu numai hotărârile altor curți din aceeași jurisdicție, ci și jurisprudența curților internaționale, a înalțelor curți și tribunale din alte jurisdicții. Dacă drepturile exprimate în Convenție au fost

227. Vezi paragrafele 23 și 25 (c) din Declarația de la Brighton.

228. Vezi paragraful 12 (c) din Declarația de la Brighton.

229. Vezi paragraful 9 (c) iv din Declarația de la Brighton.

încorporate în ordinea legală națională – fie printr-o legislație specifică, fie printr-un aranjament general constituțional – se poate face apel la curțile și tribunalele naționale pentru a interpreta și aplica acele drepturi. În aceste condiții, este esențial ca o curte sau instanță națională să poată avea în vedere jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului,²³⁰ fără de care s-ar putea să nu fie aptă să furnizeze o interpretare adecvată a Convenției.

De exemplu, în Marea Britanie, o curte sau un tribunal, atunci când hotărăște o chestiune legată de drepturile exprimate în Convenție, așa cum au fost ele încorporate în legislația națională, sunt obligate să ia în considerare (fără a fi constrânse în mod oficial) jurisprudența Curții, lucru care în practică înseamnă că tribunalele și curțile naționale urmează interpretarea Curții, dacă nu există vreun motiv special să se abată de la ea.²³¹

Curtea Constituțională a Germaniei Federale (*Bundesverfassungsgericht*) s-a referit la relația dintre Convenție și legislația germană în mai multe hotărâri, ridicând efectiv jurisprudența Curții de la Strasbourg la nivel de lege constituțională. Conform Curții Constituționale, Convenția, care în mod oficial are un statut obișnuit potrivit legislației interne, servește drept „ajutor în interpretarea” (*Auslegungshilfe*) drepturilor fundamentale ale constituției și principiilor statului de drept. Acest lucru nu pretinde ca preceptele constituționale să fie aliniat schematic cu cele ale Convenției, dar necesită ca valorile Convenției să fie luate în considerare în măsura în care ele sunt compatibile cu standardele constituționale. Curtea

230. Și în mod analog, Comisia Europeană a Drepturilor Omului și Comitetul de Miniștri, înainte de intrarea în vigoare a Protocolului Nr. 11 la Convenție.

231. În așteptarea unei referiri la Marea Cameră în cauza *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*, Curtea Supremă din Marea Britanie, în cazul *R v. Horncastle and Others* a refuzat să împărtășească îndoiala Camerei în privința existenței unor factori de contrabalans, suficienți pentru a justifica admiterea falsei mărturii ca unică ori decisivă bază de convingere, susținând că legislația internă respectă dreptul la un proces corect. Curtea Supremă a observat că, deși în mod normal aplică principiile clar stabilite de Curte, refuză să urmeze o decizie a Curții de la Strasbourg atunci când se îndoiește dacă aceasta apreciază sau aplanează suficient aspectele procedurii interne. În lumina hotărârii de la Horncastle, Marea Cameră a declarat că în cauza *Al-Khawaja and Tahery*, admiterea unei mărturii false care reprezintă unica sau decisivă probă împotriva unui acuzat nu va rezulta în mod automat într-o încălcare a Articolului 6(1), și a observat că legislația Marii Britanii conține măsuri de siguranță puternice pentru a asigura corectitudinea proceselor. În opinia sa afirmativă, judecătorul Bratza a considerat acest lucru un bun exemplu de dialog judiciar.

Constituțională Federală chiar a respins propria sa jurisprudență în lumina unor hotărâri ale Curții de la Strasbourg.²³² O abordare similară este cea a autorităților și curților austriece.

Conform Articolului 93 din Constituția Olandei, tratatele internaționale devin aplicabile în momentul publicării. Articolul 94 din constituție afirmă că regulamentele statutorii în vigoare în Regat nu sunt aplicabile dacă aplicarea lor intră în conflict cu prevederile tratatelor cu putere de lege asupra tuturor persoanelor. Instanțele interne care tratează chestiuni privind drepturile omului o fac în lumina Convenției, având în vedere nu numai hotărârile Curții împotriva Olandei, ci și citind în prevederile Convenției întregul *acquis* al Curții: drepturile exprimate în Convenție trebuie interpretate conform interpretării Curții.²³³

Curtea Supremă Norvegiană a afirmat în mai multe hotărâri că tribunalele interne trebuie să folosească aceeași metodă ca și Curtea în interpretarea Convenției, luând astfel în considerare jurisprudența Curții. Dacă există dubii în privința sferei hotărârilor Curții, instanțele trebuie să ia în considerare dacă faptele și legislația sunt comparabile în jurisprudența Curții și în cauza judecată de instanța internă. Totuși, deoarece cade în primul rând în sarcina Curții să dezvolte Convenția, Curtea Supremă a declarat că interpretarea tribunalelor interne nu trebuie să fie la fel de dinamică precum interpretarea Curții. Practic, metoda utilizată de Curtea Supremă înseamnă că tribunalele interne urmează jurisprudența Curții.

Când o curte sau tribunal național trebuie să interpreteze o prevedere din legislația internă, ele pot evita o încălcare dacă pot avea în vedere cerințele Convenției, așa cum sunt ele interpretate de Curte, alegând între diferite interpretări. Existe mai multe feluri în care curțile sau tribunalele pot face aceasta. În multe sisteme legislative, de exemplu, există obiceiul ca, atunci când o prevedere legală este ambiguă, se poate presupune, în absența unei dovezi contrarii, că o legislatură nu a intenționat să pună statul respectiv în situația încălcării obligațiilor sale față de Convenție. În unele sisteme legislative este chiar posibil²³⁴ ca o curte sau o instanță națională să nu ia în considerare interpretarea care altfel ar fi fost dată unei prevederi legale, dacă se consideră că ea ar fi incompatibilă cu drepturile exprimate în Convenție, și să o înlocuiască cu o interpretare care fie limitează efectul prevederii respective, fie include specificări ori măsuri de siguranță

232. Deținere Preventivă, hotărârea din 4 mai 2011, No. 2 BvR 2365/09, la www.bundesverfassungsgericht.de.

233. Sisteme similare există, de exemplu, în Grecia și Suedia.

234. De exemplu, în Austria, Danemarca, Elveția, Estonia, Finlanda, Letonia, Marea Britanie, Norvegia, Olanda și Turcia.

suplimentare. Aceasta poate ajuta la o interpretare a legii compatibilă cu Convenția. Un caz particular este atunci când procedurile ori hotărârile curților și tribunalelor naționale pot chiar ele cauza încălcări ale Convenției. Acest lucru poate fi evitat dacă instanțele sau curțile au posibilitatea să ia în considerare principiile Convenției, așa cum sunt ele interpretate de către Curte în jurisprudența sa.

De exemplu, Tribunalul Federal Elvețian, pentru a-și îndeplini obligațiile exprimate în Articolul 13 din Convenție, s-a declarat competent să examineze o solicitare pentru care nu exista remediu în cadrul legislației federale relevante.²³⁵ Curtea Supremă Austriacă are o abordare similară.²³⁶

Este de ajuns pentru Curte ca drepturile relevante din Convenție să fie invocate în cursul procedurilor interne pentru a considera că un solicitant a epuizat remediile interne. Un reclamant poate totuși să dorească să aducă în atenția curții ori tribunalului o chestiune specifică din Convenție sau din jurisprudența Curții, și poate să i se ceară să respecte procedura judiciară națională în cadrul acestei acțiuni, dar orice impediment trebuie să fie necesar și proporțional în circumstanțele respective. O curte sau un tribunal național ar putea să nu se ocupe de o astfel de problemă dacă nu sunt solicitate de o parte activă la proceduri.

În multe sisteme legislative naționale nu este necesar pentru reclamant să furnizeze o traducere a hotărârii Curții pe care să se bazeze procedurile interne. Totuși, în unele state membre un reclamant ar putea fi solicitat să ofere o traducere a hotărârii, dar o astfel de cerință nu trebuie să însemne o sarcină nerezonabilă pentru acesta.

Atunci când un reclamant dorește să citeze procedurile Convenției ori jurisprudența Curții, trebuie respectat dreptul egalității armelor în cadrul procedurilor pentru celelalte părți.

De exemplu, în Olanda, nu este necesar să i se furnizeze tribunalului intern o traducere a hotărârii Curții. Întrebările privind hotărârile Curții pot fi adresate așa-zișilor coordonatori pentru legislația europeană („GCE”), care există în fiecare tribunal și răspund de informarea colegilor lor cu dezvoltările relevante privind jurisprudența curților europene.

235. *Vezi Xhavit Haliti v. Switzerland*, App. No. 14015/02, hotărârea din 1 martie 2005; de asemenea *Linnekogel v. Switzerland*, App. No. 43874/98, hotărârea din 1 martie 2005, paragrafele 35-38.

236. Hotărârea din 23 octombrie 2007, 110s 132/06f.